

Anthropological Research: Theoretical Perspective, Methodological Concern and the Question of Representation

Chayan Vaddhanaphuti

ABSTRACT

This article discusses the development, changes and problems of anthropological/ethnographic research method. It focuses first on various theoretical perspectives which shape anthropological knowledge as well as the problem of representation in anthropological mode of inquiry. The article examines the concept of ethnography as a mean and a process of learning culture. Although ethnographic research employs two basic methods of data gathering: participant observation and key informant interviewing, the crucial aspect is a process of social interaction between ethnographer, the outsider, and those who are studied, the native or the insider. An ethnographer must learn to interpret the meaning of culture through insider's view. The articles also discusses the current issues in ethnographic writing which emphasizes dialogical and polyvocal approaches as well as literary style in representation.

การวิจัยทางมานุษยวิทยา: ทศนะทางทฤษฎี วิธีการวิจัยและการสะท้อนความจริง

ชยันต์ วรรณะภูติ

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้อธิบายถึงวิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยา/ชาติพันธุ์วรรณา โดยได้ชี้ให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวของทศนะทางทฤษฎีในการศึกษาวิจัยทางมานุษยวิทยา และแสวงหาความรู้ทางมานุษยวิทยาที่พัฒนามาในรอบเกือบหนึ่งศตวรรษ ช่วยให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงความคิดในการวิทยาทางมานุษยวิทยาจากแบบปฏิฐานนิยมมาสู่แนวคิดแบบหลังความทันสมัย (postmodernism) ผู้เขียนได้กล่าวถึงการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) ซึ่งเป็นวิธีการที่นักมานุษยวิทยาใช้ในเรื่องการศึกษาวัฒนธรรม วิธีการเก็บข้อมูลนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมในบริบทและสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง โดยอาศัยการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญเป็นหลัก ผู้เขียนได้อธิบายกระบวนการวิจัยชาติพันธุ์วรรณา ซึ่งนักวิจัยจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่นักวิจัยศึกษา จึงทำให้งานวิจัยแบบนี้มีลักษณะที่แตกต่างไปจากงานวิจัยแบบอื่น แต่อย่างไรก็ดี การวิจัยชาติพันธุ์วรรณา ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีปัญหาในการสะท้อนความจริง (representation) ผู้เขียนได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการเขียนงานชาติพันธุ์วรรณา ที่นักมานุษยวิทยากำลังปรับปรุงเพื่อให้การเขียนงานชาติพันธุ์วรรณา มีลีลาและรูปแบบของวรรณกรรมมากขึ้น และสามารถสะท้อนความจริงได้มากขึ้น

บทนำ

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะอธิบายถึงวิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยา โดยมีประเด็นสำคัญ อยู่สามประการ ประการแรก เป็นประเด็นที่เกี่ยวกับพัฒนาการของทัศนะทางทฤษฎี (theoretical perspective) ซึ่งมีส่วนกำหนดทิศทางของการศึกษาวัฒนธรรมของนักมานุษยวิทยาในช่วงที่ผ่านมา ประการที่สอง เป็นประเด็นที่เกี่ยวกับ แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) ในฐานะที่เป็นวิธีการ (method) และกระบวนการ (process) ที่นักมานุษยวิทยาใช้ในการเก็บข้อมูล สนาม และเรียนรู้จากเจ้าของวัฒนธรรมที่นักมานุษยวิทยาศึกษา และประการสุดท้าย เป็นประเด็น เกี่ยวกับการเขียนงานชาติพันธุ์วรรณาในฐานะเป็น (product) ของงานสนาม ซึ่งกำลังมีความ เคลื่อนไหวทดลองรูปแบบลีลาการเขียน เพื่อให้สามารถสะท้อนความจริงได้มากขึ้น ประเด็นทั้งสาม นี้ น่าจะอธิบายให้เห็นถึงสาระสำคัญและทิศทางกรวิจัยทางมานุษยวิทยาในปัจจุบัน ซึ่งกำลังแบ่ง ออกเป็นสองสำนักคิด คือสำนักคิดที่ยังถือว่าวิชามานุษยวิทยายังอยู่ในสำนักคิดเชิงวิทยาศาสตร์ และอีกสำนักคิดหนึ่งที่ยอมรับว่าวิชานี้ในทัศนะ humanist และได้รับอิทธิพลจากกระแสหลังความ ทันสมัย แต่ด้วยข้อจำกัดของเวลาและความรู้ของผู้เขียนเองเกี่ยวกับพัฒนาการทางทฤษฎีและความ รู้ทางมานุษยวิทยา ที่เกิดขึ้นในประเทศอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส และประเทศอื่นๆ จึงไม่อาจจะ กล่าวได้ว่า บทความชิ้นนี้สามารถอธิบายสาระสำคัญเหล่านั้นได้อย่างครบถ้วน ครอบคลุมข้อ ถกเถียงในวงการมานุษยวิทยา (ในสาขาย่อยต่างๆ เช่น มานุษยวิทยากายภาพ โบราณคดี มานุษยวิทยาภาษาศาสตร์) เพียงแต่จะชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดในวงการวิจัยมานุษยวิทยา ในสำนักคิดที่สองที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันเท่านั้น

ผู้เขียนจะไม่กล่าวถึงวิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยา ในลักษณะที่เป็นเทคนิคการเก็บข้อมูล สนาม ซึ่งมีผู้เขียนไว้ในที่ต่างๆ มากมายอยู่แล้ว แต่เห็นว่าการนำเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการวิจัย ทางมานุษยวิทยาในเชิงแนวคิดทางทฤษฎี ข้อวิจารณ์ และการปรับตัวในวงการมานุษยวิทยาในช่วง ต่าง ๆ น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจว่า วิธีการทางมานุษยวิทยาคืออะไร มีปัญหาใน การสะท้อนความจริงอย่างไร และช่วยให้เข้าใจจุดอ่อนและจุดแข็งของวิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยา ได้มากขึ้น รวมทั้งสามารถตอบคำถามสำคัญที่ว่า นักมานุษยวิทยาทำวิจัยอย่างไร และนำเสนอ ความจริงของใคร?

ทัศนะทางทฤษฎีมานุษยวิทยาและการสะท้อนความจริง

วิชามานุษยวิทยา ซึ่งได้เริ่มต้นมาเกือบหนึ่งศตวรรษ เป็นวิชาที่ว่าด้วยศึกษาวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตของคนกลุ่มต่างๆ เพื่อเข้าใจความแตกต่าง และความหมาย และนำมาเปรียบเทียบเพื่อ ทำความเข้าใจวัฒนธรรมของตนเอง ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นักมานุษยวิทยาได้พัฒนาทฤษฎี

และวิธีการศึกษา ตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์ทิศทางของการศึกษาของตนเอง เพื่อทบทวนและกำหนดทิศทางใหม่ (redefine) อยู่เสมอ ถึงแม้ว่าในความเป็นจริงจะไม่นำไปสู่ความเป็นเอกภาพนักก็ตาม ในช่วงทศวรรษ 1920 ข้อวิพากษ์วิจารณ์สำคัญพุ่งไปที่ปัญหาของการได้มาซึ่งข้อมูล ที่นักมานุษยวิทยาในรุ่นก่อนหน้านั้น ได้ใช้ในการเขียนผลงานทางมานุษยวิทยา เพราะข้อมูลเหล่านี้มาจากการสังเกตและการบันทึกของพ่อค้า ข้าราชการ นักเดินทางและมิชชันนารีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณีและความเชื่อของกลุ่มคนในที่ต่าง ๆ ซึ่งแตกต่างไปจากสังคมตะวันตก งานมานุษยวิทยาที่เขียนจากข้อมูลประเภทนี้ จึงถูกวิจารณ์ว่า เป็น “Armchair” Ethnology เพราะไม่ใช่เป็นงานที่นักมานุษยวิทยาศึกษาด้วยตนเอง

งานมานุษยวิทยาในช่วงก่อนทศวรรษ 1920 พยายามอธิบายพัฒนาการขั้นตอนต่าง ๆ ของวัฒนธรรม เพื่อแสดงให้เห็นวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ โดยอาศัยการปะติดปะต่อข้อมูลจากที่ต่าง ๆ จึงถูกวิจารณ์ว่ามีลักษณะเป็นเพียง conjectured history ไม่มีความน่าเชื่อถือเท่าที่ควร เป็นเหตุผลส่วนหนึ่งที่นักมานุษยวิทยาอังกฤษ ซึ่งได้รับอิทธิพลความคิดแบบประจักษ์นิยม (British Empiricism) หันมาศึกษาสังคมขนาดเล็ก โดยให้ความสำคัญต่อการเก็บข้อมูลสนาม ที่ใช้การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (participant observation) และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ (key informant) วิธีการศึกษาแบบนี้ เรียกกันว่า ethnography หรือ “การวิจัยชาติพันธุ์วรรณา” Malinowski ได้เขียนบรรยายถึงวิธีการศึกษาแบบนี้ไว้อย่างละเอียดในบทนำของหนังสือ Argonauts of the Western Pacific ที่กลายเป็น “ตำรา” ของการทำวิจัยสนามของนักมานุษยวิทยาในรุ่นหลังต่อมา (Marcus and Fisher, 1986) และยังเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้วิชามานุษยวิทยาก้าวสู่ความเป็นวิชาชีพ จุดอ่อนและข้อจำกัดของงานมานุษยวิทยาสำนักทฤษฎีวิวัฒนาการ ทำให้นักมานุษยวิทยารุ่นต่อมาหันมาให้ความสำคัญต่อการอธิบายว่าสถาบันทางสังคม ประเพณี พิธีกรรมมีหน้าที่อย่างไรในการดำรงอยู่ของสังคม จึงกลายเป็นแนวคิดทางทฤษฎีแบบใหม่ ที่เรียกกันว่า “ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยม” (structural- functionalism) แต่แนวทางการศึกษาแบบใหม่นี้ ก็มีข้อบกพร่อง และถูกวิจารณ์อย่างมากในระยะหลัง เพราะมักจะมุ่งเน้นการเสนอให้เห็นภาพของสังคมวัฒนธรรมในลักษณะที่หยุดนิ่ง เสมือนเป็นความจริงในห้วงเวลาที่เป็นปัจจุบัน (ethnographic present) ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่มีมิติของเวลาในประวัติศาสตร์ เป็นต้น

ทศนะทางทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยม มีอิทธิพลอย่างกว้างขวางในระยะต่อมาไม่เพียงแต่ในวงการมานุษยวิทยาเท่านั้น แต่ยังมีผลต่อวงการสังคมวิทยาและสังคมศาสตร์สาขาอื่น ที่ขยายตัวขึ้นสอดคล้องกับความต้องการที่จะศึกษาเรียนรู้สังคมและวัฒนธรรมในประเทศตะวันออกหรือประเทศอาณานิคม แต่มีข้อสังเกตว่า งานมานุษยวิทยาในอเมริกาในช่วงต้นมีพัฒนาการที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างออกไป เพราะได้รับอิทธิพลความคิดทางทฤษฎี cultural relativism ที่ให้

ความสำคัญต่อพัฒนาการที่เกิดขึ้นอย่างเป็นอิสระของแต่ละวัฒนธรรม ซึ่งทำให้ไม่อาจจะตัดสินว่าวัฒนธรรมหนึ่งสูงส่งกว่าอีกวัฒนธรรมหนึ่ง แต่กระนั้นก็ดี ในด้านของวิธีการศึกษา นักมานุษยวิทยาในอเมริกาและอังกฤษต่างก็ให้ความสำคัญต่อวิธีการเก็บข้อมูลสนาม ที่เรียกว่า ethnography เหมือนกัน กรณีจะเป็นอย่างไรก็ตาม ด้วยมุมมองที่เน้นวัฒนธรรมสัมพันธ์และวิธีการเก็บข้อมูลแบบชาติพันธุ์วรรณา งานมานุษยวิทยาในสำนักโครงสร้าง-หน้าที่นิยมจึงมีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการทางความคิดของสังคมศาสตร์ในระยะหลัง โดยเฉพาะต่อประเด็นข้อถกเถียงในเรื่องความมีเหตุผล ลักษณะสากลและความสามารถในการปรับเปลี่ยนและความเคลื่อนไหวของวัฒนธรรม ลักษณะประเพณีนิยมและความทันสมัยที่เกิดขึ้นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม รวมทั้งมีส่วนในการโต้แย้งแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นกลางในสังคมศาสตร์ซึ่งกำลังเป็นที่ยอมรับกันในช่วงทศวรรษ 1950-1960 (Marcus and Fisher, 1986)

อย่างไรก็ดี ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 และช่วงต้นทศวรรษ 1970 วงการสังคมศาสตร์ที่ ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยมเริ่มถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากว่ามีอคติ เพราะไม่ให้ความสนใจต่อประเด็นความขัดแย้ง ชาติมิติทางประวัติศาสตร์และมักจะมองสังคมที่ศึกษาอย่างขาดการเชื่อมโยงกับสังคมภายนอก ข้อวิจารณ์หนึ่งที่มีความสำคัญและท้าทายนักมานุษยวิทยา ก็คือ ข้อวิจารณ์ที่ว่า งานมานุษยวิทยาในช่วงแรกๆ เกิดขึ้นมาภายใต้ลัทธิอาณานิคมและมีส่วนรับใช้ลัทธิอาณานิคม เสมือนเป็น The Child of Imperialism (Gough, 1968) ข้อวิจารณ์นี้มีความเป็นจริงอยู่ไม่น้อย เพราะนักมานุษยวิทยาในช่วงแรกๆ มักจะทำงานให้กับหน่วยงานปกครองอาณานิคม จึงมีทัศนคติในการมองปัญหาในเชิงรักษาผลประโยชน์ของประเทศมหาอำนาจ แม้กระทั่งในช่วงหลังที่อเมริกามีบทบาทสำคัญทางการเมืองและการให้ความช่วยเหลือประเทศด้อยพัฒนาในภูมิภาคต่างๆ ของโลก นักมานุษยวิทยาก็มีบทบาทในการเข้าไปทำการวิจัยเพื่ออธิบายลักษณะสังคมและวัฒนธรรมในประเทศด้อยพัฒนาเหล่านั้น ในปี 1969 Dell Hymes ได้เป็นบรรณาธิการหนังสือเล่มหนึ่ง ชื่อ Reinventing Anthropology ซึ่งมีบทความที่วิพากษ์วิจารณ์บทบาทของนักมานุษยวิทยาในฐานะที่เป็นเครื่องมือรับใช้รัฐบาลในการดำเนินโครงการต่างๆ เช่น นักมานุษยวิทยาอเมริกันหลายคนก็เข้าไปศึกษาชาวอินเดียนแดงให้กับ Bureau of Indian Affairs หรือรับทำงานวิจัยให้กองทัพอเมริกัน โดยศึกษาสังคมชนพื้นเมืองในหมู่เกาะ South Pacific (ดู Foerstel and Gilliam, 1992 โดยเฉพาะ Lamo, 1992) ในช่วงสงครามเวียดนาม นักมานุษยวิทยาหลายคนได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอเมริกันให้ทำวิจัยในเรื่องที่เอื้อประโยชน์ต่อรัฐบาลอเมริกันทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจนถึงมีการตั้งคณะกรรมการสอบสวนทางด้านจรรยาบรรณ (Wolf and Jorgenson, 1970) ข้อวิจารณ์เหล่านี้ไม่เพียงแต่พุ่งเป้าไปสู่จุดยืนของวิชา มานุษยวิทยาและจรรยาบรรณทางวิชาชีพของนักมานุษยวิทยา แต่ยังเป็นการตั้งคำถามต่อองค์

ความรู้ที่ได้มาจากการวิจัยภาคสนาม ว่าน่าเชื่อถือเพียงใด เป็นประโยชน์แก่ผู้ถูกศึกษาเพียงใด ทั้งนี้เพราะโครงการวิจัยต่างๆ ที่เกิดขึ้นมักจะเป็นไปเพื่อสร้างความรู้เพื่อรักษาประโยชน์ของประเทศมหาอำนาจมากกว่าจะเป็นการทำวิจัยเพื่อช่วยชาวบ้านที่ถูกวิจัย

ในทศวรรษที่ 1960 และต้นทศวรรษ 1970 ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยมที่กำลังมีอิทธิพลสูงในวงการสังคมศาสตร์ ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักจากนักมานุษยวิทยาที่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีมาร์กซิสต์ ซึ่งมีสถานะเป็น alternative paradigm ในช่วงนั้น ข้อวิจารณ์เหล่านี้พุ่งเป้าไปที่อคติของทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยม ที่มองสังคมอย่างหยุดนิ่ง มีความลงตัวและสมดุล จนทำให้ไม่เห็นการเปลี่ยนแปลง และความขัดแย้ง ที่ดำรงอยู่ในสังคม ทั้งนี้ เพราะทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยมไม่ให้ความสำคัญต่อความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ทางชนชั้น เป็นการศึกษาวطنธรรมในฐานะที่เป็นความคิด (ideation) อย่างลอยๆ โดยไม่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์หรือความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและการต่อสู้ระหว่างชนชั้น ดังนั้น การศึกษาที่อยู่ในกรอบคิดทางทฤษฎีแบบนี้ จึงเป็นการศึกษาที่ไปเสริมสถานภาพที่ดำรงอยู่ (status quo) เสียมากกว่า ข้อวิจารณ์เหล่านี้ จึงเป็นข้อวิจารณ์ทั้งปรัชญาการมองความจริง และวิธีการศึกษาความจริงทางสังคม

ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 จนถึงกลางทศวรรษที่ 1980 ทฤษฎีมาร์กซิสต์กำลังมีอิทธิพลสูงในวงการสังคมศาสตร์ นักมานุษยวิทยาหันมาอาศัยแนวคิดจากทฤษฎีนี้กันอย่างมาก เพื่อให้ในการทำความเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และวัฒนธรรม นำไปสู่การศึกษาวิถีการผลิตและความสัมพันธ์ในการผลิต โดยเฉพาะวิถีการผลิตแบบก่อนทุนนิยม (pre-capitalist mode of production) รวมทั้งความขัดแย้งระหว่างชนชั้นที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและความเคลื่อนไหว และการให้ความหมายของวัฒนธรรมภายใต้ความสัมพันธ์เหล่านี้ งานของนักมานุษยวิทยากลุ่มที่เรียกกันว่า French Structuralist เช่นของ Claude Meillassoux, Emmanuel Terray, Maurice Godlier เป็นตัวอย่างของงานมานุษยวิทยาสำนักมาร์กซิสต์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อวงการมานุษยวิทยาในอเมริกา และยุโรป รวมทั้งนักมานุษยวิทยาไทยจำนวนหนึ่งในช่วงต้นทศวรรษ 1980 (ดูตัวอย่างงานของ Anan, 1983) ในขณะที่อิทธิพลของทศนะทางทฤษฎีมาร์กซิสต์อีกส่วนหนึ่งที่ Ortner เรียกว่า political economy มีผลต่อการศึกษาอิทธิพลของทุนนิยมโลกต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ในระยะปลายทศวรรษ 1970 นักมานุษยวิทยาสังคมวิทยา เช่น Althusser และ Gramsci ได้พยายามพัฒนาทฤษฎีมาร์กซิสต์ให้กว้างขึ้นไม่จำกัดแค่การศึกษาในด้านวิถีการผลิต (Ortner, 1984) และหันมาศึกษา รัฐ อุดมการณ์ และการสร้างภาวะความเป็นใหญ่ หรืออำนาจนำ (hegemony) เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้นและการครอบงำทางอุดมการณ์และวัฒนธรรม

มานุษยวิทยาสำนักมาร์กซิสต์มีอิทธิพลต่อการสร้างความรู้ทางมานุษยวิทยาในช่วงกลางทศวรรษที่ 1970-1980 อย่างกว้างขวาง มีการเปิดสอนวิชา Marxist Anthropology ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั้งในยุโรปและอเมริกา สิ่งที่มีผลต่อการวิจัยเชิงมานุษยวิทยา เป็นเรื่องของปรัชญาการมองความเป็นจริงทางสังคมที่เน้นความเป็นพลวัต ทำให้นักมานุษยวิทยาในช่วงนั้นเปลี่ยนแปลงมุมมองในการศึกษาสังคม จากการมองชุมชนหมู่บ้านแบบโดด ๆ มาเป็นการมองอย่างเชื่อมโยงกับระบบทุนนิยมสากลและความสัมพันธ์กับรัฐ ศึกษาความสัมพันธ์ทางชนชั้น และการแตกขั้วทางชนชั้น นอกจากนี้ ยังหันมาให้ความสนใจต่อการถกเถียงในประเด็นการศึกษา วัฒนธรรมและค่านิยมในฐานะปัจจัยตัวกำหนดความด้อยพัฒนา หรือเป็นผลจากการครอบงำ และประเด็นความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างระบบเศรษฐกิจกับวัฒนธรรม ฯลฯ ช่วยทำให้นักมานุษยวิทยามีความชัดเจนในการกำหนดกรอบคิดในการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมมากขึ้น อิทธิพลที่สำคัญของแนวคิดสำนักมาร์กซิสต์อีกด้านหนึ่ง ก็คือการทำให้อำนาจของการศึกษา “ข้างบน” (study up) เพื่อทำความเข้าใจกับกลไกของอำนาจของรัฐ (รวมทั้งระบบราชการ) และโครงสร้างของระบบทุนที่ไม่เป็นธรรมต่อสังคม รวมทั้งการศึกษาการต่อสู้ของชาวนาในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนการทบทวนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้วิจัยกับผู้ถูกวิจัยในกระบวนการสร้างความรู้อีกด้วย (โปรดดู Hymes, 1974 และ Huizer, 1991 รวมทั้งงานของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา และองค์กรเซเบโม่ ที่มีกาญจนา แก้วเทพ เป็นผู้เขียน ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ได้รับอิทธิพลของแนวคิดสำนักนี้)

ไม่เพียงแต่วงการมานุษยวิทยาในช่วงก่อนจะเต็มไปด้วยการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยเรื่องของบทบาทของมานุษยวิทยาในการรับใช้อาณานิคม และจุดอ่อนของกรอบคิดแบบโครงสร้าง-หน้าที่นิยม ข้อวิจารณ์ที่เกี่ยวกับแนวทางการศึกษาแบบมานุษยวิทยาก็ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณา เพื่อให้การได้มาซึ่งความรู้ทางมานุษยวิทยามีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น นั่นคือ ประเด็นที่เกี่ยวกับความเป็นศาสตร์และศิลป์ของวิชามานุษยวิทยา นักมานุษยวิทยาในช่วงทศวรรษที่ 1970 เริ่มตั้งคำถามกับศาสตร์ของตนเอง และมีข้อสงสัยเกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมเพื่อแสวงหากฎเกณฑ์ที่เป็นสากลเหมือนการศึกษาปรากฏการณ์ทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ทักษะที่ว่าวัฒนธรรมเป็นเรื่องสัมพัทธ์ (cultural relativism) และการระมัดระวังอคติทางชาติพันธุ์ (ethnocentrism) จึงเป็นสิ่งที่นักมานุษยวิทยาพยายามยึดตลอดเวลา Barnes (1990) ได้เสนอว่ามานุษยวิทยา รวมทั้งสังคมศาสตร์ มีสถานะอยู่ตรงกลางระหว่างวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและมนุษยศาสตร์ ในขณะที่มนุษยศาสตร์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการตีความและการเข้าใจ (interpretation and empathy) สังคมศาสตร์น่าจะเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับการอธิบายและการทำนาย (explanation and prediction) ทั้งมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์จึงมีลักษณะร่วมกัน คือมีความเป็น subjectivity สูง ดังนั้น นักวิจัย

(ความคิด ทักษะคิด อคติ) ในศาสตร์ทั้งสองย่อมมีอิทธิพลต่องานวิจัยที่ตนผลิตขึ้นมาในระดับหนึ่งอย่างแน่นอน

ท่ามกลางการแสวงหาจุดยืนทางปรัชญาของมานุษยวิทยา Geertz เป็นผู้ที่ทำให้ความเห็นมาถึงเวลาที่มานุษยวิทยาจะเลิกแสวงหาข้อสรุปเชิงสากล (generalization) โดยอาศัยการประมวลงานศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาจากที่ต่างๆ มานุษยวิทยาน่าจะหันมาสนใจในการศึกษาเจาะลึกหาความหมาย (meaning) และการศึกษาวัฒนธรรมในรูปแบบที่ Geertz เรียกว่า thick description ทั้งนี้เพราะ Geertz เห็นว่าความจริงในสนาม เป็นเหมือนบทวรรณกรรมที่เต็มไปด้วยความหมายที่หลากหลาย (literary text of meanings) ที่นักมานุษยวิทยาต้องพยายามตีความเหมือนกับการอ่านนวนิยาย ไม่ใช่ใช้การอธิบายดังที่นักวิทยาศาสตร์กระทำในการศึกษาธรรมชาติผ่านกล้องจุลทรรศน์ Geertz มีความเห็นว่าการวิจัยเชิงมานุษยวิทยาน่าจะเป็นการ “ตีความ” อย่างละเอียดรอบด้าน เหมือนกับการบรรยายภาพการกระพริบตาของเด็ก ซึ่งถ้าเป็นแค่เพียงอธิบายสั้นๆ ว่า เด็กกระพริบหนังตา ก็เท่ากับเป็นการบรรยายแบบ thin description อันต่างไปจาก thick description ซึ่งเป็นการอธิบายโดยหาความหมายที่ซ่อนอยู่ของการกระพริบตาของเด็ก (Spencer, 1989 และ Shankman, 1984) ประเด็นที่สำคัญในความคิดของ Geertz เกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมก็คือ Geertz ให้ความหมายของวัฒนธรรม โดยเปรียบเทียบกับมนุษย์ก็เหมือนแมงมุมที่ยึดใยอยู่ด้วยสายใยทางสังคม ซึ่งมีความหมายและความสัมพันธ์อันเกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ วัฒนธรรมก็คือใยแมงมุมอันสลับซับซ้อน ผู้ศึกษาไม่สามารถจะใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อหากฎเกณฑ์ของมันได้ แต่ต้องอาศัยการตีความเพื่อหาความหมาย (Geertz, 1973: 5) แนวการศึกษาทางมานุษยวิทยาของ Geertz แนวนี้ เรียกว่า interpretive anthropology ซึ่งเป็นการเสนอวิธีการศึกษาที่ต่างไปจากวิธีการศึกษาแบบเดิมที่เน้นการศึกษาพฤติกรรมและโครงสร้าง

ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1980 ที่กระแส structural marxism กำลังมีอิทธิพลต่อสำนักมานุษยวิทยาอเมริกันอย่างกว้างขวาง มานุษยวิทยาอังกฤษกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่า กลุ่ม cultural studies (มี Stuart Hall และ Paul Willis เป็นผู้นำ) ได้หันมาสนใจศึกษาอุดมการณ์ อัตลักษณ์ วัฒนธรรมสามัญชนและบทบาทของสื่อ (ดู Hall, 1977) ในขณะเดียวกัน นักมานุษยวิทยาบางกลุ่มก็เริ่มหันมาสำรวจตรวจสอบและวิพากษ์วิจารณ์งานของตนเอง โดยเฉพาะข้อจำกัดของการใช้ทฤษฎีขนาดใหญ่ ซึ่งทำให้ไม่เห็นรายละเอียดและความสลับซับซ้อนของความสัมพันธ์และกลไกต่างๆ ในช่วงนี้เอง กระแสคิด postcolonialism/postmodernism เริ่มได้รับความสนใจจากนักมานุษยวิทยามากขึ้น แต่ข้อถกเถียงในประเด็น “วิกฤตของการสะท้อนความจริง” ในการศึกษาวิจัยทางมานุษยวิทยายังไม่มีเสียงดังขึ้นจนกระทั่ง Said (1978) ได้ออกมาวิพากษ์วิจารณ์ว่า โลก

ตะวันออกในความเป็นจริง มีความแตกต่างไปจากโลกใน “จินตนาการ” ของนักวิชาการจากโลกตะวันตกที่เขาเหล่านั้นเขียนขึ้น Said พุ่งประเด็นการโจมตีของเขาไปที่การใช้สำนวนและวิธีการเขียน (genres of writing) โดยนักวิชาการจากโลกตะวันตก (รวมทั้งงานของนักมานุษยวิทยา) ว่า มีลักษณะที่เชิดชูผู้เขียน (author) ชาวตะวันตกให้มีบทบาทเป็นผู้กระทำ ในขณะที่เดียวกันปล่อยให้ชาวตะวันออกที่ถูกเขียนถึงในลักษณะที่เป็นเพียง Subject ที่ไม่มีบทบาทอะไร สำนวนโวหาร (rhetoric) ที่ใช้ในงานเขียนเหล่านี้ จึงทำหน้าที่ในการขยาย และส่งเสริมการครอบงำของโลกตะวันตก ที่สุดแล้วก็คือเครื่องมือแห่งอำนาจอย่างหนึ่ง (ดู Marcus and Fisher, 1986) ข้อวิจารณ์ของ Said มีผลกระทบต่องานมานุษยวิทยาไม่น้อยเลยทีเดียว รวมทั้งยังมีผลผลักดันให้เกิดกระแสความสนใจที่จะตรวจสอบบทบาทและท่าทีของนักมานุษยวิทยาในการ “ละทอนความจริง” เกี่ยวกับ “คนอื่น” (the exotic other) และตั้งคำถามเกี่ยวกับงานของนักมานุษยวิทยา รุ่นบรมครู เช่น Malinowski และ Margaret Mead (ดูฉลาดชาย และ ชัยันต์, 2541; บริตตา, 2543 และ Nancel and Pels, 1991) Margaret Mead เองถูกนักมานุษยวิทยาท้องถิ่น (native anthropologist) วิจารณ์งานของเธออย่างถอนรากถอนโคน ทั้งในประเด็นที่เกี่ยวกับความน่าเชื่อถือในด้านเนื้อหาของงานและบทบาทของเธอในช่วงสงครามโลก ตลอดจนท่าทีที่วางเฉยต่อการทดลองนิวเคลียร์ที่หมู่เกาะทะเลใต้ ที่เธอใช้เวลาเกือบตลอดชีวิตศึกษาและเขียนเรื่องราวให้ผู้อ่านชาวอเมริกันได้รู้จักอย่างแพร่หลาย (ดู Foerstel and Gilliam, 1992)

การวิจัยชาติพันธุ์วรรณา : วิธีการเก็บข้อมูลของนักมานุษยวิทยา

ก่อนที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงและความเคลื่อนไหวในการวิจัยทางมานุษยวิทยา มีความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจความหมายของคำว่า “การวิจัยชาติพันธุ์วรรณา” หรือที่เรียกกันว่า ethnography เสียก่อน การวิจัยแบบนี้ หมายถึง วิธีการศึกษากลุ่มคน (ethnos) โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (participant observation) และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ (key informant) เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตของคนกลุ่มนั้นในชีวิตประจำวัน เพื่อได้ข้อมูลเชิงพฤติกรรมอย่างละเอียด และเข้าใจความหมายจากมุมมองของคนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม ส่วนใหญ่แล้ว การศึกษาแบบนี้จึงเหมาะกับการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมขนาดเล็กที่ไม่เกินกำลังนักวิจัย นักมานุษยวิทยามักจะใช้เวลาพำนักอยู่ในชุมชนที่ตนศึกษานาน จนสนิทสนมคุ้นเคยกับคนในชุมชน เรียนรู้ภาษาวัฒนธรรมและบันทึกเหตุการณ์ที่พบเห็นและจากคำบอกเล่าของคนในชุมชนนั้น

การวิจัยชาติพันธุ์วรรณา เป็นกระบวนการ (process) ในการได้มาซึ่งข้อมูล ที่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่าง นักวิจัย (ethnographer) กับผู้ถูกวิจัย หรือชาวบ้าน ฝ่ายแรกนักวิจัย มีสถานะเป็นคนนอกที่รับรู้เรื่องราวความเป็นมาและความหมายของวัฒนธรรมที่ตนไม่รู้จัก ดังนั้น

จึงต้องกำหนดท่าทีเพื่อพยายามเรียนรู้วัฒนธรรม โดยรู้ระลึกข้อจำกัดของตนเอง ละวางอคติและความลุ่มหลงในชาติพันธุ์ของตน (ethnocentrism) เพื่อไม่ให้มันเป็นสิ่งที่มีมาดบังสายตาของตนเอง ในระหว่างการเก็บข้อมูลในสนามนักวิจัยต้องจัดวางบทบาทของตนให้เหมาะสมกับคนกลุ่มที่มีสถานะบทบาท ชนชั้นต่าง ๆ และเรียนรู้ที่จะแยกแยะข้อมูลและคำอธิบายจากชาวบ้านเหล่านี้ ว่ามีความหมายอย่างไรและมีวัตถุประสงค์อะไร Geertz ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการวิจัยสนามและบทบาทที่แตกต่างกันระหว่าง “คนนอก” และ “คนใน” หรือระหว่างนักมานุษยวิทยากับชาวบ้านที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของนักมานุษยวิทยา/ชาติพันธุ์วรรณา

“To figure out what the native says and does, what the devil he thinks he’s up to, the result being an interpretation of the way a people live which is neither imprisoned within their metal horizons, an ethnography of witchcraft written by a witch, nor systematically deaf to the distinct tonalities of their existence, the ethnography of witchcraft written by a geometer” (1974: 30)

ในด้านหนึ่ง การวิจัยชาติพันธุ์วรรณา เป็นกระบวนการเรียนรู้โดยการสร้างความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับผู้ที่ตนศึกษา ร่วมรับรู้ทุกข์สุข เข้าใจปัญหาในมุมมองของผู้ที่ถูกศึกษา ในอีกด้านหนึ่ง เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ในโลกของความเป็นจริงตามธรรมชาติ ที่นักมานุษยวิทยาไม่สามารถเข้าไปกำหนดได้ วิธีการวิจัยแบบนี้ ต้องอาศัยระยะเวลาเพื่อเฝ้าสังเกตพฤติกรรมจริง ต้องมีความอดทน และมีจิตใจใฝ่รู้ นักมานุษยวิทยาบางคนต้องเปลี่ยนเรื่องที่วิจัยกลางคัน เนื่องจากมีเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้น เช่น ในกรณีของ Leach ที่ต้องหยุดโครงการวิจัยของเขาและหันมาทำงานให้รัฐบาลอังกฤษในพม่า (คำบอกเล่าของ Tambiah ซึ่งเป็นผู้ทำงานใกล้ชิดเสมือนศิษย์ของ Leach สัมภาษณ์เมื่อฤดูใบไม้ผลิ 2000) บางคนต้องอดทนต่อการพฤติกรรมของชาวบ้านและอาหารที่ตนไม่คุ้นเคย บางคนต้องเผชิญปัญหาการป่วยไข้ การไม่ต้อนรับ หรือความระแวงสงสัยของชาวบ้าน ตลอดจนความเบื่อหน่ายที่ต้องอยู่ในสนามอย่างจำเจเป็นระยะเวลาอันยาวนาน การถูกคุกคามและการล่วงเกินทางเพศ (ดังที่มีการบันทึกประสบการณ์สนามไว้ให้นักมานุษยวิทยารุ่นหลังได้ศึกษา (Bowen, 1954; Berreman, 1962; Powdermaker, 1966; Agar, 1980 และ Hastrup, 1990)

การวิจัยในลักษณะที่กล่าวข้างต้น ไม่ได้จำกัดอยู่ในวิชามานุษยวิทยาเท่านั้น สังคมวิทยาอเมริกัน สำนัก Chicago School ก็ได้พัฒนาวิธีการศึกษาชุมชนเมือง หรือกลุ่มทางสังคมบางกลุ่ม

เช่น แก๊งวัยรุ่น กลุ่มคนจนผิวดำในเมือง ข้อแตกต่างดูเหมือนจะอยู่ที่การแบ่งพื้นที่การทำงานกันระหว่างนักมานุษยวิทยาที่ศึกษาสังคมเกษตรกรรมในประเทศตะวันออก กับนักสังคมวิทยาที่ศึกษาลังคมอุตสาหกรรม (Van Maanen, 1988) ซึ่งความแตกต่างเช่นนี้ หาได้เป็นจริงในปัจจุบันไม่กรณีจะเป็นอย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า นักสังคมวิทยาเองไม่ใช้คำว่า ethnography เพื่อกล่าวถึงวิธีการศึกษาแบบนี้ แต่ใช้คำว่า community study แทน ผู้เขียนสังเกตว่า ตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 การวิจัยชาติพันธุ์วรรณนา (ethnography) กลายเป็นวิธีการที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในวงกรวิจัยทางการศึกษา สาธารณสุข และการวิจัยเชิงประยุกต์ต่าง ๆ ที่หันมาสนใจวิธีการที่แตกต่างไปจากการวิจัยเชิงปริมาณ ดังจะเห็นได้จากตำราการวิจัยเชิงคุณภาพที่ออกมาหลายสิบเล่มในช่วงสองสามทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งมักจะใช้คำว่าว่า ethnography ในความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพ (หรืองานวิจัยแบบนักมานุษยวิทยา) ที่เป็นการเก็บข้อมูลสนามตัวอย่างหนังสือในทำนองนี้ เช่น Ethnography: Principles in Practice โดย Martyn Hammersley and Paul Atkinson (1983) ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยา Ethnography: Step by Step ของ David Fetterman (1989) นักมานุษยวิทยาการศึกษา The Art of Fieldwork ของ Wolcott (1995) ซึ่งเขียนจากประสบการณ์ในการใช้ Ethnography ในการวิจัยและประเมินผลทางการศึกษา qualitative research: Theory, Method and Practice (พิมพ์ครั้งที่สอง 1998) มี David Silverman เป็นบรรณาธิการ ล่าสุด ก็มีตำราการทำวิจัยทางด้าน ethnography ออกมาเป็นชุดใหญ่ Ethnographer's Toolkit (1999) ซึ่งประกอบด้วยหนังสือ 7 เล่ม แต่ละเล่มจะกล่าวถึงเทคนิคการออกแบบการวิจัย การเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล ฯลฯ ค่อนข้างละเอียด เป็นคู่มือสำหรับนักวิจัยที่ต้องการนำเอาวิธีการวิจัยแบบนี้ไปใช้ในการศึกษาปัญหาต่าง ๆ อย่างเป็นระบบคล้ายการวิจัยเชิงปริมาณ

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ethnography ที่นิยมกันอย่างกว้างขวางในสาขาวิชาประยุกต์ขณะนี้ เริ่มมีความหมายที่แตกต่างไปจากความหมายของเดิมของคำว่า ethnography ที่ผู้เขียนกล่าวข้างต้น นั่นคือ ethnography ถูกจัดว่า เป็นวิธีการหนึ่งในจำนวนห้าวิธีของการวิจัยเชิงคุณภาพ อันได้แก่ Biography, phenomenology, grounded theory, ethnography และ case study (โปรดดูรายละเอียดจาก Creswell, 1998) ดังนั้นความหมายของ ethnography ที่ใช้กันในกลุ่มนักวิจัยคุณภาพจึงแคบลงมาเป็นแค่เพียง “เครื่องมือ” ในการเก็บข้อมูลประเภทหนึ่งแตกต่างไปจากเครื่องมือชนิดอื่นตรงที่ใช้วัฒนธรรมเป็นมุมมองประกอบในการสังเกตสัมภาษณ์และวิเคราะห์ข้อมูล โดยให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมไว้อย่างกว้าง ๆ ว่าเป็นระบบคุณค่าและความหมายที่คนกลุ่มหนึ่งเรียนรู้และยอมรับร่วมกัน (Creswell, 1998: 61) ดังนั้น จึงตัดหรือโยนความรู้และข้อถกเถียงเกี่ยวกับความหมายของวัฒนธรรมที่มีมาหลายทศวรรษทิ้งไป ส่วนหนึ่งอาจ

จะเป็นเพราะการวิจัยเชิงคุณภาพในทศวรรษที่ 1980 เกิดขึ้นจากความต้องการหาเครื่องมือใหม่ ๆ เพื่อใช้ในการวิจัยเชิงประยุกต์ หรือการวิจัยเพื่อแก้ปัญหา จึงไม่ต้องการที่จะนำเอาทฤษฎีและข้อถกเถียงต่าง ๆ ทางมานุษยวิทยามาใช้ให้ยุ่งยากและส่วนใหญ่อยู่นอกเหนือความสนใจ

ข้อเท็จจริงประการหนึ่งก็คือ ผู้ที่หันมาสนใจในการวิจัยเชิงคุณภาพส่วนใหญ่มักจะทำงานร่วมกับนักวิจัยสาขาอื่นที่ถือว่าการวิจัยเชิงปริมาณยังเป็นวิธีการกระแสหลัก กับทั้งต้องคำนึงถึงผู้ใช้ผลงานวิจัยที่คุ้นเคยกับการวิจัยที่ใช้แบบสอบถาม และสถิติตัวเลข จึงจำเป็นต้องปรับแนวทางการวิจัยของตนให้สอดคล้องกับขนบและแบบแผนของการวิจัยกระแสหลัก การวิจัยชาติพันธุ์วรรณาจึงถูกจัดวางให้มีฐานะเป็นวิธีการวิจัยแบบทางเลือก (alternative method) อีกวิธีหนึ่ง แม้แต่การใช้เวลาระยะยาวในสนามเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมและสร้างความสนิทสนมกับผู้ถูกวิจัย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญในการวิจัยแบบมานุษยวิทยา/ชาติพันธุ์วรรณา ก็จะถูกลดความสำคัญลง เพราะนักวิจัยคุณภาพมักจะมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลาในการทำวิจัย สิ่งที่สำคัญที่ผู้เขียนใคร่ตั้งข้อสังเกต ก็คือ วัฒนธรรมไม่ใช่ subject หรือ “เนื้อหาสาระ” ของการวิจัยเชิงคุณภาพ นักวิจัยเชิงคุณภาพส่วนใหญ่มักจะทำการวิจัยตามประเด็นปัญหา (problem-oriented issue) โดยใช้มิติทางวัฒนธรรมเพื่อทำความเข้าใจและอธิบายความหมายของปัญหา นักวิจัยเชิงคุณภาพใช้ “วัฒนธรรม” เป็นเพียงแว่น (cultural lens) ในการทำความเข้าใจกับปัญหาเท่านั้น (โปรดดู Creswell, 1998: 86)

การวิจัยชาติพันธุ์วรรณา: การเรียนรู้วัฒนธรรม งานวิจัยสนามและหลักการ

ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์ นักมานุษยวิทยาอาวุโสได้เคยตั้งข้อสังเกตกับผู้เขียนในระหว่างที่ผู้เขียนร่วมเป็นวิทยากรฝึกอบรมการวิจัยกับท่านว่า สมัยที่ท่านเรียนวิชามานุษยวิทยาระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยคอร์เนลในช่วงทศวรรษ 1960 กว่านั้น หลักสูตรมานุษยวิทยาที่คอร์เนลหาได้มีการสอนวิชาว่าด้วยวิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยาไม่ นักศึกษาในสมัยนั้นเรียนวิธีการวิจัยจากการอ่านงานทางด้านชาติพันธุ์วรรณาเป็นหลัก เช่น Argonauts of Western Pacific ของ Malinowski (1922) The Nuer ของ Evans-Pritchard (1940) และ The Forest of Symbols ของ Victor Turner (1967) ฯลฯ ผลงานเหล่านี้เป็นเสมือนตำราการทำวิจัย เพราะนักมานุษยวิทยาส่วนใหญ่ถือเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย ที่จะต้องเขียนบรรยายบทบาทของตนและขั้นตอนต่าง ๆ ในการทำงานวิจัยสนามอย่างละเอียด ไม่เพียงแต่ปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคมที่นักมานุษยวิทยาเข้าไปศึกษาเท่านั้น แต่ยังคงกล่าวถึงความสัมพันธ์ที่ละเอียดอ่อนระหว่างนักมานุษยวิทยากับผู้ให้ข่าวสำคัญ (key informant) ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบการทำงานสนาม ทำให้ผู้อ่านมองเห็นวิถีคิดในการทำงานและบทบาทของนักมานุษยวิทยา และวิธีการเก็บข้อมูลที่นักมานุษยวิทยาใช้ในการศึกษาวัฒนธรรม ที่แตกต่างไปจากวิธีการของนักวิจัยในสาขาอื่น ๆ

เมื่อผู้เขียนเรียนวิชามานุษยวิทยาในช่วงกลางทศวรรษ 1970 ก็ไม่พบว่ามีการสอนวิชาเกี่ยวกับการวิจัยทางมานุษยวิทยาโดยตรง นักศึกษาเรียนรู้วิธีการวิจัยจากการอ่านงานของนักมานุษยวิทยาที่เป็นที่รู้จักกันดีในช่วงนั้นเป็นหลัก ศาสตราจารย์ Joseph Greenberg ผู้สอนประวัติความคิดทางมานุษยวิทยา มักเล่าให้นักศึกษาฟังถึงวิธีการสอนการวิจัยทางมานุษยวิทยาของ Alfred Kroeber ว่า มีนักศึกษาคนหนึ่งไปขอคำแนะนำก่อนออกไปเก็บข้อมูลสนาม Kroeber ตอบนักศึกษาผู้นั้นว่า “Well, I suggest you buy a notebook and a pencil.” (โปรดดู Agar, 1980) คำแนะนำเช่นนี้ อาจจะหมายความว่า ผู้ที่ศึกษาทฤษฎีและงานมานุษยวิทยามาแล้ว ย่อมมีเครื่องมือที่เพียงพอพร้อมในการไปเก็บข้อมูลสนาม นอกจากนี้ ยังหมายความว่า “การทำงานสนาม” เป็นการเรียนรู้วิถีชีวิตของผู้คนที่ทุกคนสามารถทำได้ ในช่วงที่ผู้เขียนเตรียมตัวเขียนโครงร่างวิทยานิพนธ์ในช่วงปี 1976 วิชาที่ต้องเรียนก็คือการออกแบบการวิจัย (research design) ซึ่งสอนโดยศาสตราจารย์ G.W. Skinner วิชานี้เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดทางทฤษฎีและข้อถกเถียงทางด้านวิธีการวิจัย แต่จุดเน้นของวิชานี้ไม่ได้อยู่ที่การเรียนรู้การสร้างและใช้เครื่องมือการวิจัย แต่อยู่ที่การกำหนดปัญหาการวิจัย กรอบคิดในการวิจัยและการเลือกวิธีการและเครื่องมือที่เหมาะสม ในช่วงอยู่นั้น มีงานเขียนที่กล่าวถึงวิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยาสองสามเล่มที่ได้รับความนิยม เช่น Anthropological Research: The Structure of Inquiry ของ Pelto (1970) และงานเขียนที่เกี่ยวกับประสบการณ์ในสนามของนักมานุษยวิทยาหลายชิ้นที่ช่วยให้เข้าใจลักษณะการทำงานในสนามของนักมานุษยวิทยามากขึ้น เช่น Return to Laughter ของ Bowen (1954) ซึ่งเป็นนามปากกาของ Laura Bohannon เล่มหนึ่ง Strangers and Friends ของ Powdermaker (1966) และ Being Anthropologist ซึ่งมี Spindler (1970) เป็นบรรณาธิการรวมบทความเขียนโดยนักมานุษยวิทยาที่มีประสบการณ์สนามที่แตกต่างกันสิบเอ็ดแห่ง

การที่ไม่มีการสอนวิธีการวิจัยอย่างเป็นทางการเป็นล้าเป็นสัน สะท้อนวิถีคิดที่เห็นว่าการวิจัยทางมานุษยวิทยาเป็นสิ่งที่ผู้ที่เตรียมตัวเป็นนักมานุษยวิทยาจะต้องเรียนรู้จากประสบการณ์ในสนามด้วยตนเอง โดย “การทำงานสนาม” ซึ่งถือเป็นพิธีกรรม (rite of passage) ของการก้าวเข้าสู่การเป็นนักมานุษยวิทยาที่ทุกคนจะต้องผ่าน การวิจัยทางมานุษยวิทยาเป็นกระบวนการ “เรียนรู้” วัฒนธรรมของผู้คนที่แตกต่างออกไปจากวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งเปรียบเทียบได้เหมือนกับการเรียนภาษาของเด็ก นั่นคือ ต้องค่อยเรียนรู้การใช้ภาษา พร้อมๆ กับการเรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณี ข้อห้ามต่างๆ จากผู้ใหญ่และคนรอบข้าง ลองใช้สิ่งที่เรียนรู้จากสนามในการดำเนินชีวิตประจำวันในขณะที่เก็บข้อมูล ดังนั้น ผู้ที่ต้องการจะศึกษาและเรียนรู้วัฒนธรรม ก็ต้องทำตัวเสมือนเป็นเด็ก และเป็นนักเรียน ที่จะต้องเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมโดยการปฏิสัมพันธ์ สังเกตและการใช้ชีวิตร่วมในสังคมที่นักมานุษยวิทยาเข้าไปศึกษา (Agar, 1980: 69) งานวิจัยสนาม (ซึ่งหมายถึงการเรียนรู้)

จึงเป็นหัวใจสำคัญ ของวิธีการทางมานุษยวิทยา และเป็นสิ่งที่ทำให้วิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยา แตกต่างไปจากวิธีการวิจัยแบบอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยกับผู้ที่ถูกศึกษา ซึ่งมีหลายมิติและหลายสถานะทางสังคม ไม่ใช่แค่เพียงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยเข้าไปเก็บข้อมูล (researcher/ interviewer) จากผู้ให้สัมภาษณ์ (Interviewee/ respondent) เพียงเท่านั้น (Agar, 1980: 70)

ทักษะและวิธีคิดทางมานุษยวิทยาเช่นนี้ ย่อมนำมาสู่ปัญหาที่นักวิจัย ซึ่งยึดถือ “กระบวนการทางวิทยาศาสตร์” เป็นบรรทัดฐานวิชาการในการทำงานของนักมานุษยวิทยา ว่า วิธีการทางมานุษยวิทยา มีความน่าเชื่อถือน้อย มีอคติ (bias) และการใช้เกณฑ์ของตนเอง (subjectivity) ในกระบวนการเก็บข้อมูลมากน้อยเพียงใด นอกจากนั้น ยังมีข้อกังขาว่าด้วยศักยภาพของงานศึกษาทางมานุษยวิทยาในการนำไปหาข้อสรุปเชิงสากล ทั้งนี้ เนื่องจากการศึกษาสังคมขนาดเล็ก ที่ไม่ให้ภาพในมุมมองกว้างดังเช่นงานวิจัยทางสังคมวิทยาหรือศาสตร์สาขาอื่น ๆ แต่ดูเหมือนว่านักมานุษยวิทยาส่วนใหญ่ไม่สู้จะกังวลกับข้อกล่าวเหล่านี้เท่าไร เพราะถือว่าวิธีการมานุษยวิทยา ต้องการนำเสนอความจริง ในทัศนะของชาวบ้านและเป็นการศึกษาความจริงในระดับพฤติกรรม ที่นักมานุษยวิทยาใช้เวลาในการสังเกตและบันทึกในสนาม

อย่างไรก็ดี หนังสือ Anthropological Research ของ Pelto ก็ออกมาเพื่อทำให้งานวิจัยทางมานุษยวิทยาที่ดูไม่เป็นระบบ มีความเป็นระบบ มีขั้นตอนและใช้ภาษาของการวิจัยทางสังคมศาสตร์เชิงปริมาณในการอธิบาย Pelto พยายามเสนอให้เห็นว่าการวิจัยทางมานุษยวิทยา มีความเป็น “วิทยาศาสตร์” พอ ๆ กับการวิจัยในศาสตร์สาขาอื่น ๆ ต่อมา Pelto ได้ปรับปรุงหนังสือนี้ ในปี 1978 โดยให้ความสำคัญต่อการใช้เครื่องมือการวิจัย การวัดผลและขั้นตอนการทำวิจัยที่เขียนขึ้นตามตัวแบบการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้เขียนมีความเห็นว่า วิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยาที่ Pelto นำเสนอกลับกลายเป็นปัญหาต่อแนวทาง จุดเน้นและลักษณะเฉพาะของวิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยา และยังทำให้วิธีมานุษยวิทยามีแนวทางไม่ต่างไปจากวิธีการของศาสตร์ทางสังคมสาขาอื่น

มานุษยวิทยาเป็นวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาวัฒนธรรม เพื่อหาความหมายที่คนในวัฒนธรรมนั้นสร้างและกำหนดขึ้นร่วมกัน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยวิธีการศึกษาที่จะช่วยให้เข้าใจความหมายของวัฒนธรรมในบริบทและในมุมมองของคนในวัฒนธรรมนั้น หนังสือ Anthropological Research ของ Pelto นั้นเหมาะสำหรับผู้เริ่มต้นเรียนการวิจัยทางมานุษยวิทยา เพราะช่วยทำให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างของวิธีการมานุษยวิทยากับวิธีการวิจัยแบบอื่น โดยเฉพาะในประเด็นของความเป็นวิทยาศาสตร์ (ในความหมายของ the scientific method) แต่สำหรับนักมานุษยวิทยาที่มีประสบการณ์มาระดับหนึ่งแล้ว จะเห็นว่าตำราเล่มนี้มีลักษณะเป็นคู่มือการวิจัย

ที่ “แข็ง” และมุ่งเน้นจัดระเบียบกระบวนการจนทำให้การวิจัยทางมานุษยวิทยากลายเป็นการวิจัยแบบสังคมศาสตร์เชิงปริมาณไป จนขาดมิติของการทำงานสนามที่เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์สำหรับผู้มีฐานคิดจาก interpretative anthropology (หรือสำนักคิด poststructuralism/postmodernism) จะเห็นว่าแนวทางเช่นนี้ หาใช่แนวทางที่จะนำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่มีลักษณะเคลื่อนไหว ลื่นไหล เต็มไปด้วยระบบความสัมพันธ์ ระบบสัญลักษณ์ และความหมายที่สลับซับซ้อน ที่ถูกช่วงชิงอยู่ตลอดเวลา ผู้เขียนเห็นว่า การผลักดันให้วิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยากลายเป็นการวิจัยเชิงปริมาณมากขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งจะให้วิธีการวิจัยเชิงมานุษยวิทยาขาดความแม่นยำ (validity) ไม่มีความอ่อนไหว และขาดคุณสมบัติที่จะใช้ศึกษาวัฒนธรรมในความหมายที่ Geertz เสนอไว้ว่า “วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่ถูกผนึกไว้ในหัว (ความคิด) ของคน แต่อยู่ระบบสัญลักษณ์ร่วม สัญลักษณ์ที่เจ้าของวัฒนธรรมสื่อสารโลกทัศน์ ค่านิยม ขนบประเพณี ให้แก่กันและกัน ให้แก่คนรุ่นต่อไป และให้แก่นักมานุษยวิทยา” (Ortner, 1984: 129)

ความสับสนและจุดอ่อนของวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยาของ Pelto มาจากการมองปัญหาการวิจัยในระดับเทคนิควิธี (tools and techniques) ที่ต้องการปรับปรุงให้เป็นขั้นตอน มีหลักการในการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบต่างๆ รวมทั้งการนำเอาการวิเคราะห์ทางสถิติมาใช้ นั่น เพื่อให้มีความเป็นระบบและมี “ความเป็นกลาง” (objectivity) คล้ายกับวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (ซึ่งผู้เขียนก็ไม่ได้ปฏิเสธความสำคัญ หากใช้ให้เหมาะสมกับลักษณะของปัญหา) ในทัศนะของผู้เขียน ปัญหาของการวิจัยวัฒนธรรมเป็นปัญหาที่มีความสลับซับซ้อนมากกว่าการจัดระเบียบวิธีวิจัยให้เป็นระบบ เน้นความแม่นยำ โดยอาศัยเกณฑ์ที่ “คนนอก” เห็นพ้องต้องกัน แต่เป็นปัญหาในเชิงปรัชญา การมองความจริงที่แตกต่างออกไป และการให้ความสำคัญต่อทัศนะของ “คนใน” และเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้วิจัยกับผู้ถูกวิจัย ที่นักมานุษยวิทยาจะต้องตระหนักอยู่เสมอ

ผู้เขียนมีความเห็นว่า สิ่งที่สำคัญในการวิจัยทางมานุษยวิทยา ก็คือการตระหนักว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบหนึ่ง ที่ต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยและผู้ถูกวิจัย ดังนั้น กระบวนการของการวิจัยสนาม (fieldwork) จึงเป็นหัวใจของวิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยา การทำงานวิจัยทางมานุษยวิทยา ไม่ได้หมายถึงแค่เพียงการเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ (being there) เท่านั้น แต่ยังรวมถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับฐานคิดทางปรัชญาและญาณวิทยาเกี่ยวกับความเป็นจริงทางสังคม ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของวัฒนธรรม และลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยกับผู้ถูกวิจัย ฉะนั้น เป้าหมายของการวิจัยทางมานุษยวิทยา จึงไม่อยู่ที่การเก็บข้อมูลที่เป็นแบบแผนที่เหมือนกันของวัฒนธรรม หรือพฤติกรรมที่สามารถนำมาหาความถี่และค่าเฉลี่ยได้ แต่เป็นการศึกษาความแตกต่าง และอธิบายความหมายของวัฒนธรรมในบริบททางสังคม สิ่งแวดล้อม

เศรษฐกิจและการเมือง ความหมายที่คนในสังคมนั้นเป็นผู้สร้างขึ้นที่มีความหลากหลาย ดังนั้น การมุ่งเน้นการวิจัยที่มีกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่เคร่งครัดในเรื่องขั้นตอน และเครื่องมือที่มีความแม่นยำ โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่ถูกเลือกเพื่อเป็นตัวแทน อาจะยิ่งนำไปสู่ปัญหาและวิกฤตของการสะท้อนความจริงในการวิจัยทางมานุษยวิทยามากขึ้น

ผู้เขียนมีความเห็นว่า การวิจัยทางมานุษยวิทยา/ชาติพันธุ์วรรณา นั้นต้องถือว่าวัฒนธรรมเป็นประเด็นหลักของการศึกษา นักวิจัยต้องเข้าไปคลุกคลีกับชาวบ้าน เพื่อเรียนรู้วัฒนธรรม โดยอาศัยการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่รู้วัฒนธรรมของเขาเป็นอย่างดี ย่อมจะนำไปสู่ความเข้าใจความหมายของวัฒนธรรมนั้นได้ในมุมมองของชาวบ้านที่เป็นผู้ถูกวิจัยและในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง การที่จะเข้าใจวัฒนธรรมของคนกลุ่มหนึ่ง จะอาศัยเครื่องมือการเก็บข้อมูลหลายอย่างย่อมไม่เพียงพอ แต่ต้องมีความเข้าใจในเป็นสาระสำคัญของการเก็บข้อมูลสนาม หรือสิ่งที่นักมานุษยวิทยาเรียกว่า “fieldwork” ว่าเป็นเรื่องที่นักวิจัยจะต้องเรียนรู้ศึกษาวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตน โดยการปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้าน และเป็นการเรียนรู้ในบริบทของสภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติ

ดังนั้น หลักการที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับการวิจัยทางมานุษยวิทยา/ชาติพันธุ์วรรณา ก็คือ การศึกษาปรากฏการณ์ในมุมมองของคนใน หรือ “from the actor’s point of view” (Geertz, 1975) ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า นักมานุษยวิทยาจะต้องไปศึกษาความคิดที่มีอยู่ในหัวของคน (into people’s heads) ตามความหมายตามตัวอักษร แต่หมายถึงการทำความเข้าใจความคิดและเหตุผลจากมุมมองของผู้ที่อยู่ในวัฒนธรรมนั้น และให้ความสำคัญต่อคนในฐานะเป็นผู้ที่พยายามต่อสู้ เปลี่ยนแปลง สร้างสรรค์ ภายใต้เงื่อนไขทางสังคม สิ่งแวดล้อมที่ดำรงอยู่ Ortner อธิบายว่า Geertz (ซึ่งเป็นนักมานุษยวิทยา สาย symbolic anthropology) ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นในขณะที่มนุษย์กำลังหาความหมายให้กับตัวเอง ดังนั้น ถ้าเราต้องการจะทำความเข้าใจกับวัฒนธรรม เราก็ต้องไปหาแหล่งต้นตอที่วัฒนธรรมนั้นถูกสร้างขึ้น วัฒนธรรมหาได้เป็นระบบคิดเป็นนามธรรมที่พัฒนามาจากกฎเกณฑ์เชิงโครงสร้าง ซ่อนอยู่ที่ใดที่หนึ่ง แต่มาจากการกระทำและปฏิบัติการจริงของมนุษย์เอง ที่ปรับใช้กับสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ เพื่อให้สามารถปฏิบัติตัวให้สอดคล้องกับกฎระเบียบของสังคมได้ (Ortner, 1984: 130) ในทางปฏิบัติ นักมานุษยวิทยาต้องรู้จักแยกแยะทักษะและมุมมองของคนในสังคมที่ตนศึกษาที่มีอยู่แตกต่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็ความหลากหลายที่มาจากสถานะทางเศรษฐกิจสังคม หญิงชาย กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มผลประโยชน์ ฯลฯ ก็ตาม

ความเป็น “คนนอก” ย่อมทำให้เกิดปัญหาในการทำงานสนามอีกด้านหนึ่ง นั่นคือ ทำให้คนในเกิดความระแวงสงสัย และปิดบังข้อมูลบางอย่าง ดังนั้น Berreman จึงแยกปรากฏการณ์ทางสังคมออกเป็นสองระดับ คือปรากฏการณ์ที่อยู่ระดับผิวหน้าหรือปรากฏการณ์ “หน้าฉาก” (front region) และปรากฏการณ์ “หลังฉาก” (back region) เพื่อใช้ในการอธิบายความสลับซับซ้อนของการแสวงหาความจริงในบันทึกงานสนามเรื่อง “เบื้องหลังหน้าฉาก” ของเขา (แบร์แมน, 1987) ปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “หน้าฉาก” ก็คือความจริงที่ชาวบ้านต้องการนำเสนอเพื่อสร้างความประทับใจให้นักวิจัย เป็นสิ่งที่ต้องการให้คนนอกรับรู้ ในขณะที่ปรากฏการณ์ “หลังฉาก” คือความเป็นจริงที่ชาวบ้านต้องการจะปกปิดซ่อนเร้นเพื่อปกป้องและรักษาหน้าตาของเขา เป็นเรื่องที่ “คนใน” ชุมชนรู้จักกันเป็นอย่างดี แต่ไม่ต้องการให้ “คนนอก” (เช่น นักวิจัย หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ) ล่วงรู้ Berreman ได้ชี้ให้เห็นว่า ความเป็นจริงทางสังคมที่นักมานุษยวิทยาศึกษาในระหว่างการทำงานสนาม เป็นสิ่งที่ถูก “ปรุงแต่ง” หรือ นำเสนอ เพื่อต้องการสร้างภาพสร้างความประทับใจบางอย่าง (impression management) ดังนั้น นักวิจัยในฐานะที่เป็น “คนนอก” จึงไม่อาจจะตีความปรากฏการณ์ที่เห็นและสรุปได้โดยทันที หากไม่พยายามค้นหาความจริงที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังว่ามีความเป็นมาอย่างไร Berreman ยังชี้ให้เห็นว่าการวิจัยสนามเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลต่าง “สร้างภาพพจน์” เพื่อกำหนดทิศทางการให้ข้อมูลซึ่งกันและกัน เหมือนกับการแสดงละคร ที่มีผู้แสดงและผู้ชม ในงานวิจัยสนาม ชาวบ้านไม่ได้เป็นเพียงผู้แสดงให้นักวิจัยชม แต่เป็นทั้งผู้แสดงและผู้ชมด้วย

ก่อนที่นักมานุษยวิทยาจะเก็บข้อมูลได้ ก็ย่อมมีการเตรียมตัวและเตรียมความคิดพอสมควร ที่จะช่วยให้นักวิจัยสังเกตพฤติกรรม เพื่อหาแบบแผน หรือกฎเกณฑ์ของวัฒนธรรมนั้น พร้อมทั้งใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบต่างๆ โดยเฉพาะจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อทำความเข้าใจกับความหมาย และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ที่สังเกตเห็น มีการจดบันทึกสนามเพื่อที่จะนำมาเขียนเป็นรายงานวิจัย และใช้การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมเป็นระยะเวลาสั้น เพื่อช่วยตรวจสอบข้อมูลที่ได้ในช่วงเวลา และเงื่อนไขที่ต่างกัน ในการศึกษาวัฒนธรรม นักมานุษยวิทยาจึงต้องอาศัยแนวคิดทางทฤษฎีบางประการ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและทำความเข้าใจภาพที่สลับซับซ้อน วัฒนธรรม หมายถึงความหมายและระบบความสัมพันธ์ที่มีความสลับซับซ้อน ที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับมิติด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เป็นสิ่งที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์หาได้เป็น ปรากฏการณ์ที่สามารถแยกออกมาศึกษาอย่างโดดๆ ได้ ดังนั้น การที่จะทำความเข้าใจกับวัฒนธรรม นอกจากจะอาศัยแนวคิดการมองปรากฏการณ์อย่างองค์รวม (holistic view) แล้ว ยังจำเป็นต้องมีแนวคิดทางทฤษฎี ที่จะใช้เป็นประเด็นศึกษาหรือเป็นเครื่องมือนำทางในการสังเกตและศึกษา การใช้มุมมองอย่างองค์รวมนั้น จำเป็นจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เพราะมักจะ

เข้าใจกันผิดว่า หมายถึงการศึกษาปรากฏการณ์ในทุก ๆ มิติอย่างครอบคลุม จนขาดจุดเน้น ขาดการเชื่อมโยงเข้ากับประเด็นที่นักวิจัยต้องการศึกษา แต่ต้องรู้จักเชื่อมโยงกับบริบทเงื่อนไขสิ่งแวดล้อมเพื่อเข้าใจความหมาย และเงื่อนไขทางสังคม ที่ทำให้ปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลง

วิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยา/ชาติพันธุ์วรรณา จึงไม่ได้หมายถึงแค่เพียง การวิจัยที่อาศัยเครื่องมือการวิจัยชุดหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะอันได้แก่ การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวที่สำคัญ โดยใช้เวลาระยะหนึ่งในการเก็บข้อมูลสนาม และนำเสนอรายงานวิจัยโดยการพรรณนาความ (descriptive) แต่หมายถึง วิธีการวิจัยวิธีหนึ่งที่ตั้งอยู่บนแนวความคิดทางทฤษฎี และทำทีในการศึกษาวัฒนธรรม ถ้าการศึกษาวัฒนธรรมเป็นแค่เพียงการทำการสำรวจความคิดเห็นและค่านิยมด้านใดด้านหนึ่ง หรือเป็นการศึกษาเพื่อรายงานว่าประเพณีท้องถิ่นว่ามีอยู่อย่างไร กลุ่มชนหนึ่งมีวิธีการตัดสินใจในการรักษาพยาบาลยามเจ็บป่วยอย่างไร ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเลือกใช้วิธีการทางมานุษยวิทยา/ชาติพันธุ์วรรณาในการศึกษาแต่อย่างใด วิธีการวิจัยแบบอื่นน่าจะ มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกว่า

การเขียนงานชาติพันธุ์วรรณา: ทิศทางชาติพันธุ์วรรณาแนวใหม่

จุดเปลี่ยนในกระแสคิดทางมานุษยวิทยาที่เกิดขึ้นในช่วงกลางทศวรรษ 1980 ส่วนหนึ่งเริ่มจากข้อกังขาในขีดความสามารถของวิธีการวิทยาศาสตร์ในการศึกษาวัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นในช่วงก่อนแล้ว เพราะนักมานุษยวิทยาตระหนักดีว่า การศึกษาวัฒนธรรม หรือพฤติกรรมของมนุษย์นั้น เป็นการศึกษาในบริบทของความเป็นจริง เมื่อได้รับอิทธิพลจากกระแสคิดแบบ postcolonialism/postmodernism ซึ่งถือว่าวิธีการทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถจะนำไปสู่ความเข้าใจวัฒนธรรมของมนุษย์ เพราะเป็นระบบคิดที่ล้าสมัยไปแล้ว (Tyer, 1986 ดูสันต์, 2541) ก็ยิ่งทำให้นักมานุษยวิทยาเริ่มตั้งคำถามกับวิธีวิทยาของตนเองมากขึ้น โดยเฉพาะต่อประเด็นที่ว่า จริงหรือที่ว่า นักมานุษยวิทยาสามารถพรรณนาและเข้าใจวัฒนธรรมของคนอื่นในสังคมตะวันตก และสามารถรักษาความเป็นกลางทางวิชาการได้ และประเด็นที่สอง ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับอำนาจและการสะท้อนความเป็นจริง นักมานุษยวิทยามาก (ถูกกล่าวหาว่า) บิดเบือนภาพของวิถีชีวิตของสังคมตะวันออก ปฏิบัติต่อชาวบ้านหรือชนพื้นเมืองที่ศึกษาเหมือนเป็นเพียง “object” หรือตัวอย่าง specimen ในห้องทดลองการวิจัย หรือเป็นเพียงเครื่องประดับบาร์มีของมหาอำนาจเท่านั้น สิ่งที่นักมานุษยวิทยาเริ่มเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญก็คือการให้ความสนใจต่อการวิจัยชาติพันธุ์วรรณาในฐานะที่เป็น “ผลิตภัณฑ์” (product) หรือเป็น ethnographic text ที่แยกออกได้จาก “กระบวนการ” การเก็บข้อมูลสนาม เพราะเห็นว่า “ผลิตภัณฑ์” ก็คืองานชาติพันธุ์วรรณาที่นักมานุษยวิทยาเขียนขึ้นหลังจากเสร็จสิ้นงานสนามแล้ว ดังนั้น นักมานุษยวิทยาจึงอาจจะปรุงแต่ง นำเสนอภาพของความจริงตามที่ตนต้องการ

ในปี 1986 มีหนังสือสองเล่ม คือรวมบทความ เรื่อง Writing Culture ซึ่งมี James Clifford and George Marcus เป็นบรรณาธิการ และหนังสือ Anthropology as Cultural Critique ซึ่งมี George Marcus and Michael Fisher ที่มีอิทธิพลต่อทิศทางของการวิจัยทางมานุษยวิทยา (โดยเฉพาะในวงการมานุษยวิทยาอเมริกัน) ทำให้เกิดการหันกลับมาให้ความสนใจในการตีความ (interpretive and literary/textual turn) และทดลองนำเอาวิธีการใหม่ๆ มาใช้ในการเขียนงานชาติพันธุ์วรรณนา เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตของการสะท้อนความจริง กล่าวได้ว่าปรากฏการณ์นี้ได้รับอิทธิพลมาจากกระแสคิดของสำนักหลังความทันสมัย ซึ่งได้มีผู้เขียนถึงไว้บ้างแล้ว (ดูสันต์, 2541 ซึ่งเขียนสรุปความคิดนักมานุษยวิทยาแนวนี้ไว้อย่างรัดกุม) ดังนั้น จึงเพียงแต่จะสรุปสาระสำคัญของแนวทางการวิจัยแบบนี้ไว้เพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติต่อไป

ประการแรก นักมานุษยวิทยาสำนักหลังความทันสมัย ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสังคมตะวันตกกับสังคมตะวันออกโดยเฉพาะในยุคอาณานิคมที่ทำให้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ (นักมานุษยวิทยา) มีเสียงดังและมีความชอบธรรมในการอ้างสิทธิ์ ที่จะศึกษาและตีความวัฒนธรรมของคนในสังคมอื่น ในขณะที่คนเหล่านั้น ไม่มีเสียงหรือสิทธิ์ที่จะพูดแทนตัวเอง ประเด็นนี้จึงเป็นเรื่องของใครคือผู้สร้างความรู้ และอะไรคือความจริงซึ่งผู้เขียนคิดว่าไม่ผู้จะเป็นประเด็นใหม่เท่าไรนักเพราะเคยมีการหยิบประเด็นนี้มาขึ้นมาวิจารณ์การทำงานของนักมานุษยวิทยาอยู่แล้ว เพียงแต่มีการนำเสนอใหม่ในชุดความคิดใหม่ ในภาษาใหม่ ประเด็นที่สอง อันได้แก่ประเด็นเกี่ยวกับใครคือผู้มีเสียง หรือ เป็นผู้เขียน (author) ในงานชาติพันธุ์วรรณนา นักมานุษยวิทยาสายหลังความทันสมัยมีข้อเสนอว่างานชาติพันธุ์วรรณนาในฐานะที่เป็นผลงาน ชาติพันธุ์วรรณนา น่าจะเป็นเวทีให้กับผู้เขียนหลายคน (polyvocal) ไม่ใช่ นักมานุษยวิทยา/ชาติพันธุ์วรรณนาแต่ผู้เดียวที่เป็นผู้ผูกขาดการนำเสนอ จนเสียงของผู้ถูกศึกษาถูกกลืนหายไปในการวิเคราะห์และถูกกลบด้วยศัพท์แสงทางวิชาการ งานวิจัยสนามทางมานุษยวิทยาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือและความสัมพันธ์ของสองฝ่าย ผลงานวิจัยจึงเป็นการสนทนาแลกเปลี่ยน (dialogue) ที่ลึกลับเยียดระหว่างนักมานุษยวิทยากับชาวบ้าน หรือผู้ให้ข่าวสำคัญในการอธิบายและเปรียบเทียบความหมายปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่ทั้งสองฝ่ายมีประสบการณ์ร่วมกัน ดังนั้น ทั้งสองฝ่ายน่าจะมีสถานะและโอกาสเท่าเทียมกันที่จะนำเสนอการตีความของตน เพื่อให้ผู้อ่านได้ตัดสินใจจัดการสะท้อนความจริงว่าเป็นอย่างไร งานเขียนทางมานุษยวิทยา/ชาติพันธุ์วรรณนาในแนวใหม่จึงเรียกร้องให้มีลักษณะเป็นบทสนทนา (dialogic) เพื่อให้ชาวบ้านมีพื้นที่ในการนำเสนอผลการวิจัย

ประเด็นที่นักมานุษยวิทยาแนว postmodernism กำลังให้ความสนใจอย่างมากก็คือ วิธีและลีลาในการเขียนผลงานสนาม (writing style) นั่นคือ งานชาติพันธุ์วรรณนานั้นควรมีฐานะที่เป็น literary text หรือเป็นงานวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่เขียน เพื่อให้สามารถสื่อสารได้กว้างขึ้น

จึงมีลักษณะค่อนข้างไปเป็นงานวรรณกรรมเชิงสารคดี ที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของผู้คน สะท้อนให้เห็นความหมายของปรากฏการณ์ ในวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของนักมานุษยวิทยาที่เป็นผู้ศึกษา แทนที่จะเป็นการเขียนรายงานวิจัยตามแบบที่เคยเห็นกันทั่วไปซึ่งเน้นการเสนอข้อมูลและอธิบายความสัมพันธ์อย่างละเอียด มีการนำเสนอโดยแบ่งเป็นบทๆ เหมือนวิทยานิพนธ์รูป Rainbow (1977) (ดู Spencer, 1988) Tsing (1993) และงานของการพัฒนา อชากิจและสุรียา สมุทคุปต์ (ที่สังกัดสำนักที่เรียกตัวเองว่า The Khorat Ethnographers) ว่าด้วยเรื่องผ้าขาวม้า ว่าว ย่อม ฯลฯ ที่พยายามหารูปแบบในการเขียนเพื่อนำเสนอวัฒนธรรมอีสาน ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ เพื่อให้สามารถเผยแพร่ในวงกว้างได้

งานมานุษยวิทยาเรื่อง In the Realm of the Diamond Queen: Marginality in an Out-of-the-Way Place ของ Anna Lowenhaupt Tsing แบ่งการนำเสนอเป็น 5 ตอน คือ ส่วนที่เป็น บทนำ หรือ opening ส่วนที่เป็นผลงานวิจัย 3 ตอน และส่วนที่เป็นบทส่งท้าย Tsing ต้องการศึกษาดังกระบวนการทางวัฒนธรรมและการเมืองในการสร้างความเป็นชายขอบของชาวดายัค (Dayak) ใน West Kalimantan อินโดนีเซีย ที่คนเหล่านี้พยายามช่วงชิงและนิยามสถานการณ์ความเป็นคนชายขอบของอำนาจรัฐส่วนกลาง ที่ถูกกำหนดโดยอำนาจรัฐ การสร้างอัตลักษณ์ และความแตกต่างระหว่างหญิงชาย Tsing นำเสนอเรื่องราวของชาวดายัค ที่ฟังฟังการทำไร่ในภูเขาว่ามีความสัมพันธ์และถูกกระทำจากโลกภายนอก (รัฐ และกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มอื่นที่มีอำนาจกว่า) อย่างไร ในประเด็นด้านเนื้อหา งานของ Tsing มีความน่าสนใจที่พยายามเสนอมุมมองของคนชายขอบ ที่มีชุดความคิดและการมองอำนาจที่มาจากภายนอกอย่างหนึ่ง แต่สิ่งที่แตกต่างไปจากงานชาติพันธุ์วรรณาชิ้นอื่นก็คือ วิธีการนำเสนอ หรือวิธีการเขียนงาน Tsing ใช้บันทึกสนาม (fieldnotes) ใช้บทสนทนา คำสัมภาษณ์ บทเพลง นิทานพื้นบ้าน บทสวดของผู้ประกอบพิธีทางศาสนา ฯลฯ สอดแทรกและประกอบเนื้อหาการบรรยายถึงผู้คนในบทบาท เพศและวัยต่างๆ ที่เธอได้รู้จัก สัมผัสและเรียนรู้โลกทัศน์ ความคิดและการตีความของเขาเหล่านั้น ด้วยภาษาที่ลละลวย และการนำเสนอแบบใหม่ เมื่ออ่านงานของ Tsing แล้วจะเข้าใจวิถีชีวิตและความหมายของความเป็นคนชายขอบในบริบทของสังคมดายัค และรู้สึกเหมือนได้พบกับละครในนวนิยายที่เป็นผู้เล่าเรื่องซึ่งผู้เล่าอยู่ในเหตุการณ์เหล่านั้น ในขณะที่เดียวกันก็เปรียบเทียบกับความเห็นของเธอและปรากฏการณ์ในสังคมอื่น

ผู้เขียนได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่า นักมานุษยวิทยาต้องใช้ทฤษฎีในการศึกษาวัฒนธรรมและเขียนงานทางชาติพันธุ์วรรณา ผู้เขียนคิดว่านักมานุษยวิทยาสายหลังความทันสมัยไม่ปฏิเสธข้อเสนอนี้ แต่อาจจะอธิบายอีกลักษณะหนึ่งว่า นักมานุษยวิทยาสายนี้ปฏิเสธทฤษฎีที่มีลักษณะเป็น grand theory ที่เป็นกฎเกณฑ์และข้อสรุปที่เป็นสากล (generalization) และเชื่อว่าการสร้างรูป

แบบจำลองและการอธิบาย/ทำนาย ที่นิยมใช้ตามคตินิยมของปรัชญาปฏิฐานนิยมเพื่อได้มาซึ่งความจริง นั้นเป็นเรื่องที่ไม่มีประโยชน์นัก เพราะไม่สามารถจะสะท้อนความเป็นจริงทางสังคมที่สลับซับซ้อน และเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา รวมทั้งไม่สามารถจะใช้เพื่อศึกษาความเคลื่อนไหวต่อสู้ เพื่อตีความ และช่วงชิงความหมาย (contestation) ได้ สิ่งที่นักมานุษยวิทยาแนวใหม่เน้นก็คือ การอธิบาย ลักษณะพิเศษและเฉพาะของปรากฏการณ์และให้ความสำคัญต่อ “คนอื่น” ในฐานะที่เป็น subject ของการศึกษา โดยเห็นว่านักมานุษยวิทยา/ชาติพันธุ์วรรณาน่าจะมีหน้าที่นำเสนอวิถีชีวิตของผู้ ที่ศึกษาตามที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งอาจจะไม่เป็นระบบและไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์ตายตัวก็ได้ ประเด็นของ นักมานุษยวิทยาสาขานี้ก็คือการมองหากฎเกณฑ์หรือรูปจำลองมาใช้เพื่ออธิบายวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ย่อมจะเป็นการลดทอนความเป็นอิสระและความหลากหลายที่พึงมีลงไป กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ แนวทางการวิจัยแบบนี้ให้ความสำคัญต่อ subject เสมือนเป็นผู้กระทำการ (actor) ที่เคลื่อนไหว เป็นอิสระจากโครงสร้าง (หรือเอยแมงมุม-ถ้าจะใช้ความเปรียบของ Geertz) ดังนั้นจึงพยายามจะ สกัดกันแนวคิดทางทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างทางสังคมเศรษฐกิจการเมืองที่เป็นตัวกำหนด เพื่อมิให้นักวิจัยใช้เป็นกรอบในการศึกษาความจริงทางสังคม

ยิ่งกว่านั้น ในการนำเสนอ หรือในการเขียนงานชาติพันธุ์วรรณา ประเด็นเกี่ยวกับบทบาท ของนักชาติพันธุ์วรรณาในฐานะ author ก็จะต้องปรากฏอยู่ในการนำเสนอโดยตลอด แต่ไม่ โดดเด่น หรือพูดแทนผู้ถูกศึกษาเสียหมด Geertz เองที่ถือว่าเป็น “นักเล่าเรื่องที่ดี” เพราะมีทักษะ ในการเขียนชวนให้ติดตาม เช่น ในเรื่อง Deep Play เป็นต้น ก็ยังถูกวิจารณ์ว่าภาพของ Geertz เองในฐานะนักวิจัยสนามปรากฏในช่วงแรกเท่านั้น และ Geertz ไม่เปิดโอกาสให้ผู้อ่านตีความ หรือโต้เถียง เนื่องจากมีข้อสรุปของตนเองอยู่แล้ว (Spencer, 1991) ข้อเสนอต่อการเขียนงาน ชาติพันธุ์วรรณาในแนวใหม่จึงเน้น การนำเสนอแบบ dialogic หรือการสนทนาระหว่างนักวิจัยกับ ผู้ถูกวิจัย เพื่อให้ผู้ถูกวิจัย “มีเสียง” สะท้อนความจริงของเขา เหมือนมีสถานะเป็นผู้เขียนคน หนึ่งด้วย

ความสับสนท้าย

ความสนใจของนักมานุษยวิทยาในปัจจุบันไม่ได้จำกัดแค่วิธีการเขียนงาน หรือการสะท้อน ความจริง แต่ยังให้ความสนใจในประเด็นใหม่ๆ ที่มักจะถูกมองข้ามไป ประเด็นเหล่านี้เกิดขึ้นจาก การตั้งคำถามของนักคิดกลุ่มหลังความทันสมัย ซึ่งให้ความสนใจต่อประเด็นที่เกี่ยวกับความรู้และ อำนาจ (Said, 1979 และ Marcus and Fisher, 1986) ดังนั้น การศึกษาเรื่องราวของคนอื่น คน ชายขอบ ผู้อพยพในเมือง คนย้ายถิ่นและกลุ่มทางสังคมที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ จึงเริ่มมีมากขึ้น ข้อวิจารณ์ ที่มาจากนักวิชาการที่ได้รับอิทธิพลความคิดหลังทันสมัย ทำให้นักมานุษยวิทยาต้องหันมาทบทวน

เป้าหมายของการศึกษาและวิธีการศึกษาเพื่อให้สะท้อนความจริงอย่างจริงจังมากขึ้น “คนอื่น” อาจจะไม่ได้น่าหมายถึงชนพื้นเมือง (indigenous people) ชาวเขา (hill tribe people) หรือชาวนา (peasant) แต่อาจหมายถึงคนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ที่ “ความเป็นคนอื่น” (otherness) ของเขาถูกสร้างขึ้นมา ดังในกรณีของ “ชาวเขา” ที่ไม่ใช่ “ชาวเรา” (ดูปิ่นแก้ว, 2541) รวมถึงคนที่ถูกเบียดขับให้อยู่ชายขอบแห่งอำนาจ (Tsing, 1993 และ Komartra, 1998) จนรวมตัวกันภายใต้อัตลักษณ์ใหม่ ที่เรียกว่า “คนจน” คนเหล่านี้กำลังรอคอยที่จะมีโอกาสพูดเพื่อสะท้อนความจริง และมีโอกาสมีส่วนร่วมในการสะท้อนความเป็นตัวตนของเขา แต่ที่ผ่านมาเส้นทางของวิชามานุษยวิทยายังทอดไปไม่ถึงคนเหล่านี้เท่าที่ควร นอกจากนี้ ยังมีความสนใจแนวคิดเกี่ยวกับเรื่อง “พื้นที่” (space/place/ locations) ในมิติทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งในการให้ความหมายทางวัฒนธรรมของพื้นที่ (Basso, 1991) การช่วงชิงการให้ความหมายของพื้นที่ ในลักษณะที่ Foucault และ Lefebvre ได้เสนอไว้ (ดูไชยรัตน์, 2542 ในประเด็นพื้นที่กับการพัฒนาและประเด็นการสร้าง third space และการสร้างอัตลักษณ์ของพื้นที่และของคนในพื้นที่ในกระแสธุรกิจการท่องเที่ยวและทุนนิยมใน Kahn, 2000) หรือ พื้นที่ในการสร้างความหมายให้กับตัวตนในบริบทของชาติ (Appadurai, 1995 และ Gupta and Ferguson, 1997, 1999)

สำหรับการวิจัยทางมานุษยวิทยาในประเทศไทยนั้น การสำรวจตัวเองเพื่อหาเส้นทางเพื่อนำเสนอเรื่องราวของ “คนอื่น” และคนชายขอบกำลังเพิ่งจะเริ่มต้นขึ้น และเริ่มมีความสนใจในการตั้งคำถามถึงวิธีการวิจัยแบบเดิมว่าสะท้อนความจริง ได้มากน้อยเพียงใด แต่ดูเหมือนว่ายังไม่สามารถนำไปสู่การทบทวนแนวทางการวิจัยอย่างจริงจัง ยิ่งปัจจุบันมีการสนับสนุนการวิจัยทางสังคมศาสตร์อย่างกว้างขวางมากกว่าแต่ก่อน ในส่วนหนึ่งก็เป็นเรื่องที่น่ายินดีที่มีนักวิจัยในระดับต่าง ๆ มีโอกาสทำวิจัยมากขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็เป็นเรื่องที่น่าเสียดาย เพราะดูเหมือนว่ากระแสทุนวิจัยกำลังจะกลบกระแสความคิดเรื่องการสะท้อนความจริงและการทบทวนวิธีการแสวงหาความจริง นักวิจัยไทยอาจจะไม่จำเป็นต้องนำเอาทฤษฎีใหม่ที่กำลังเป็นที่สนใจในมหาวิทยาลัยต่างประเทศมาใช้ในงานของตนเสมอไป แต่ถ้าคำนึงถึงเพียงแค่ประเด็นเรื่องการสะท้อนความจริงมาพิจารณาในการศึกษาและเขียนงานวิจัยอย่างจริงจัง ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อคนชายขอบคนจน และคนที่ไร้อำนาจซึ่งมีจำนวนมากขึ้นทุกที

เอกสารอ้างอิง

- ชัยรัตน์ เจริญสินโอฟาร. (2542). วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น, กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตภัณฑ์มหาวิทยาลัยเกริก
- ฉลาดชาย รमितานนท์ และไชยันต์ รัชกุล. (2541). Ethnography: บทเสวนาว่าด้วยการศึกษา/ การเขียนถึงเรื่องราวของคนอื่น. **วารสารสังคมศาสตร์**, 11, 54-57.
- ทวิช จตุรพฤกษ์. (2541). **เสียงจากคนชายขอบ: คักดีศรีความเป็นคนของชาวลิซอ**. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาด้านสังคมศาสตร์และการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่.
- แบร์รีแมน, เจอร์ลด์. (1987). **เบื้องหลังหน้ากาก**. แปลโดย อุ๋ทอง ประศาสนวิณิชัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์รุ้งแจ้ง.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2541). วาทกรรมว่าด้วย “ชาวเขา”. **วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่**, 11, 12-135.
- ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล. (2543). มาลินอฟสกีกับตัวตนของนักมานุษยวิทยาไทย. **วารสาร สังคมศาสตร์**, 12, 76-91.
- วสันต์ ปัญญาแก้ว. (2541). Ethnography: ว่าด้วยภาพบางส่วนของแนวโน้มการศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณา ปลายศตวรรษที่ 203. **วารสารสังคมศาสตร์**, 11, 76-91.
- สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา และองค์กรเซเบโม. (2533). **การดำรงอยู่ของชุมชน กระบวนการต่อสู้และการพัฒนา: กรณีศึกษากลุ่มพัฒนาเขตจอมทอง ศูนย์สังคม พัฒนาเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- สุเทพ สุนทรภัสช. (2519). **ความเรียงมานุษยวิทยา: รวมบทความที่เกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย ขอบเขตเนื้อหา และความสำเ็จของวิชามานุษยวิทยา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ แพรวพิทยา.
- อดิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. (2531). **ปัญหาการพัฒนาชนบท: บทเรียนจากกรณียกกระบัตร โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง**. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัย ขอนแก่น.
- อานันท์ กาจนพันธุ์. (2541). สถานภาพและทิศทางของมานุษยวิทยาในสังคมไทย. **วารสาร สังคมศาสตร์**, 11, 26-53.
- Agar, Michael H. (1980). **The professional stranger: An informal introduction to ethnography**. NY: Academic Press.
- Appadurai, A. (1995). The production of locality. In R. Fardon (ed.), **Counterworks:**

- Managing the diversity of knowledge.** London and New York: Routledge.
- Berreman, G. (1962). **Behind many masks: Ethnography and impression management in a Himalayan village.** NY: The Society for Applied Anthropology.
- Bourdieu, P. (1982). **Outline of theory of practice.** Cambridge: Cambridge University Press.
- Bowen, E. S. (1954). **Return to laughter.** NY: Harper and Row.
- Clifford, J. (1980). Fieldwork, reciprocity, and the making of ethnographic texts: the example of Maurice Leenhardt. *Man*, 15, 518-532.
- Clifford, J. (1986). Partial truth. In Clifford and Marcus (eds.), **Writing Culture: The poetics and politics of ethnography**, pp. 1-26. (n.p.).
- Clifford, J. (1986). On ethnographic allegory. In Clifford and Marcus (eds.), **Writing Culture: The poetics and politics of ethnography**, pp.98-121. (n.p.).
- Clifford, J., & George M. (eds.). (1986). **Writing Culture: The poetics and politics of ethnography.** (n.p.).
- Creswell, J. W. (1998). **Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions.** Thousand Oaks: SAGE Publication.
- Ellen, R. F. (1993). **Ethnographic research: A guide to general conduct.** San Diego, CA: Academic Press.
- Evans-Pritchard, E. E. (1940). **The Nuer: A descriptive of the modes of livelihood and political institutions of a Nilotic people.** Oxford: Clarendon Press.
- Frank, A. G. (1967). **Capitalism and underdevelopment in Latin America.** New York and London: Monthly Review Press.
- Foerstel, L., & Angela G. (eds.). (1992). **Confronting the margaret mead legacy: Scholarship, empire, and the South Pacific.** Philadelphia: Temple University Press.
- Geertz, C. (1973a). **The interpretation of culture.** NY: Basic Book.
- Geertz, C. (1973b). Thick Description: Toward and Interpretive theory. In Geertz (ed.), **The interpretation of culture.** NY: Basic Book.
- Geertz, C. (1973c). Deep Play: Notes on Balinese cockfight. In Geertz (ed.), **The interpretation of culture.** NY: Basic Book.

- Geertz, C. (1998). **Works and lives: Anthropologist as author**. Stanford: Stanford University Press.
- Godelier, M. (1977). **Perspectives in marxist anthropology**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gupta, A., & James F. (eds.). (1997). **Anthropological locations: Boundaries and grounds of a field science**. Berkeley, CA: University of California Press.
- Gupta, A. & James F. (eds.). (1999). **Culture, power, place: Exploration in critical anthropology**. Durham: Duke University Press.
- Hall, S. (1997). The Spectacle of the other. In Stuart Hall (ed.), **Representations and signifying practices**. London: SAGE Publications.
- Hastrup, K. (1990). The Ethnographic Present: A Reinvention. **Cultural Anthropology**, 5(1), 45-46.
- Hymes, D. (ed.). (1974). **Reinventing anthropology**. NY: Vantage Book.
- Hymes, D.(1974) . The use of anthropology: Critical, political personal. In Hymes (ed.), **Reinventing anthropology**, pp. 3-82. NY: Vantage Book.
- Kahn, M. (2000). Tahiti intertwined: Postcards. **American Anthropologist**, 102 (1), 7-26.
- Chuengsathiansup K. (1998). **Living on the edge: Marginality and contestation in the Kui communitis of northeast Thailand**. Ph.D. Dissertation, Harvard University.
- Leach, E. (1957). The Epistemological background to Malinowski's empiricism. In Raymond Firth (ed.), **Man and culture: An evaluation of the works of Bronislaw Malinowski**. London: Routledge and Kegan Paul.
- Lefebvre, H. (1991). **The production of space**. Translated by Donald Nicholson-Smith. Oxford: Blackwell .
- Malinowski, B. (1922). **Argonauts of the Western Pacific: An account of native enterprise and adventure in the archipelagoes of Melanesian New Guinea**. London: Routledge and Kegan Paul.
- Malinowski, B. (1967). **A Diary on the strict sense of the term**. London: Routledge and Kegan Paul. Nencil, Loraine and Peter Pels (eds.).
- Malinowski, B. (1991). **Constructing knowledge: Authority and critique in social science**. London: SAGE Publications.

- Ortner, S. (1984). Theory in anthropology since the sixties. **Comparative studies in society and history**, 26(1), 126-166.
- Morris, R. C. (1999). **In the place of origins: Modernity and its spirit mediums in northern Thailand**. Berkeley CA: University of California Press.
- Pelto, P. (1970). **Anthropological research: The structure of inquiry**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pelto, P., & Gretel P. (1996). **Anthropological research: The structure of inquiry**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Powdermaker, Hortense. (1966). **Stranger and friend: The way of an anthropologist**. NY: W.W.Norton.
- Prus, R. (1996). **Symbolic interaction and ethnographic research: Intersubjectivity and the study of human lived experience**. NY: State University of New York Press.
- Rabinow, P. (1997). **Reflections on fieldwork in Morocco**. Berkeley, CA: University of California Press.
- Sanjek, R. (1989). **Field notes: The making of anthropology**. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Said, E. (1979). **On orientalism**. NY: Vantage Book.
- Scholte, B. (1974). Toward a reflexive and critical anthropology. In Hymes (ed.), **Reinventing Anthropology**, pp. 430-458. NY: Vantage Book.
- Shankman, Paul. (1983). The thick and the thin: On the interpretive theoretical program of Clifford Geertz. **Current Anthropology**, 25(3), 261-280.
- Schensul, J. & Margaret D. L. (eds.). (1999). **Ethnographer's toolkit**. Walnut Creek: Altamira Press.
- Spencer, J. (1989). Anthropology as a kind of writing. **Man**, 24, 145-164.
- Spindler, G. (ed.). (1970). **Being anthropologist: Fieldwork in eleven cultures**. NY: Holt, Rinehart and Winston.
- Sturgeon, J. (2000). **Practices on the periphery: Marginality, border powers, and land use in China and Thailand**. Ph.D. Dissertation, Yale University.
- Winichakul, T. (2000). The Other within: Travel and ethno-spatial differentiation of

- Siamese subjects 1885-1910. In Andrew T. (ed.), **Civility and savagery: social identity in Thai states**. Richmond, Surrey: Curzon Press.
- Tsing, A. L. (1993). **In the realm of the diamond queen: Marginality in and out-of-the-way place**. Princeton NJ: Princeton University Press.
- Turton, A. (1989). Local powers and rural differentiation. In Hart et. al, **Agrarian transformations: Local process and the state in southeast Asia**. Berkeley, CA: University of California Press.
- Van M, J. (1988). **Tales of the field: On writing ethnography**. Chicago: University of Chicago Press.
- Van M. J. (1996). The Ethnography of ethnography. In Van Maanen (ed.), **Representation in ethnography**. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Van Maanen, J. (ed.). (1996). **Representation in ethnography**. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Walcott, H. F. (1994). **The Art of fieldwork**. Walnut Creek: Altamira Press.
- Wakin, E. (1988). **Anthropology goes to war: Professional ethics and counter-insurgencies in Thailand**. Madison: University of Wisconsin Center for Southeast Asian Studies, Monograph No.7.
- Williams, T. R. (1967). **Field methods in the study of culture**. NY: Holt, Rinehart and Winston.
- Willis, W. (1974). Skeletons in the Anthropological Closet. In Hymes (ed.), **Reinventing anthropology**, pp.121-152. NY: Vantage Book.

The Integration of Ideal Graduate Characteristics in Research Methods

Manee Chaiteeranuwatsiri

ABSTRACT

The goal of graduate production is to produce high potential graduates in researches to build and apply their findings for social or national development. However, the researcher integrated ideal graduate characteristics to the research process for the students could be performed by their paying effective attention to learning, searching, thinking and acting both singly and in a team, working with high professional ethics for social benefit. The target group were students from the Doctoral Environmental Educational Programme who registered for the course:- "Advanced Research Methodology in Environmental Education" in the year 1997-1998. The instructor and students nearly determined activities and integrated ideal graduate characteristics in " A Participatory Action Research on Students, Families, School and Community Development through Environmental Educational Process". The results found that the target students had to self-adapt to all activities. The characteristics:- ability to work individually or in a team, having a research ethic, and taking social benefit were achieved to the goal, while paying high attention to learning and searching, thinking and acting were satisfied to a moderate level.

Background

The goal of graduate production is to produce high potential graduates in research to build and apply their findings for social or national development. So the graduates must study the research methodology and do a thesis. The researcher component:- will have a theoretical knowledge, a research method and context; a research ethic in regard to any titles that may or may not be available to research such as the copying of academic work without correct reference (or permission) or use of personal data and presentation of facts sincerely .

Class management in research methodology was necessary to develop its knowledge, process, research findings transmission and application. However, the researcher integrated ideal graduate characteristics to the research process for the students could be performed by their paying effective attentions to learning, searching , thinking and acting both singly and in a team, working with high professional ethics for social benefit during the academic semester.

Development related the research knowledge, method, findings, transmission and application, however, the instructor had determined different forms of class performance in self study, high technology data searching individually and in teams, working before research acting participatively between the instructors and the students on *“A Participatory Action Research on Students, Families, School and Community Development Through Environmental Education Process”*

Even though this was a new project, the instructor required the students taking out of class area research. Therefore an opportunity to apply the knowledge and skills in environmental education that they had learned in the doctoral program in “Educational Science Course for social benefit” as the characteristics: “knowing to learn, truly know and learning to do”

Objectives

To integrate Thai Ideal Graduate Characteristics in Research Method in *“A Participatory Action Research on Students, Families, School and Community Development Through Environmental Education Process”* The researcher expects that the students

can absorb the characteristics of paying attention to learning, searching, thinking and acting with a professional ethic and produce a social benefit working in teams or individually.

Operational Definitions

Main context in advanced research for Environmental Education focus on participatory action research methods for searching environmental problems, developing environmental quality and quality of life.

A readiness of the instructor and students was to pay active attention to each other with complete effort on the research activity performances.

Ideal Graduate Characteristics are, paying effective attention to learning, reasonable thinking ,decision making, ability to perform both individually and in teams, working with a professional ethic and to realize a social benefit and caring behaviors.

Target Population

The target group were students of the Doctoral Environmental Education Programme who registered for the course:- “Advanced Research Methodology in Environmental Education”. There were; 7 students in 2nd semester, academic year 1997 and 11 students in 1st and 2nd semester, academic year 1998.

Methodology

Educational Plan Determination.

Instructor and students nearly determined activities and results followed the course description; including to characteristic integration of one paying attention to learning, searching, thinking and acting with a professional ethic and social benefit both working singly and a team as the process follows.

Ideal Graduate Characteristics	Process
Paying attention to learning and searching	<ul style="list-style-type: none"> - Self studying and class presentation - Evaluation of results and class presentations.
Being skilled at thinking and acting	<ul style="list-style-type: none"> - Decision making by student group method. - Work assignment by student group. - Evaluation of results and observation.
Ability to work individually	<ul style="list-style-type: none"> - Each student completing a single work reporting and presenting it to the instructor. - Evaluation of student's reports
<p>Ability to work in a team with 9 items of professional ethics specified by The National Research Council as follows;</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Researchers must be honest and virtuous to both the academic and management areas. 2. Researchers must realize to the research mission treating to the supportor and the attached organization. 3. Researchers must have a fundamental knowledge in the field research. 4. Researchers must take responsibility for the material research on both biotics and nonbiotics. 5. Researchers must respect the prestige and human rights of the research samplings. 	<ul style="list-style-type: none"> - Doing Socio-Matrix both pre and post learning - Circulate in teams to ensure ability to participate with others. - Taking a research "A Participatory Action Research on Students, Families, School and Community Development Through Environmental Education Process" - Evaluating the Socio-Matrix results and observations. - Agreement; group members behaving positively, accepting others differences/similarities/weaknesses, strength, not being selfish but generous and exchange knowledge creatively anytime.

Ideal Graduate Characteristics	Process
<p>6. Researchers must be free thinking and not bias any steps of the research methodology.</p> <p>7. Researchers must research findings in the right manner.</p> <p>8. Researchers should respectively consider other academic opinions.</p> <p>9. Researchers should take all levels of social responsibility.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Being dutiful to researcher's ethics. - Behaving properly toward other persons related to the research such as students, teachers and leaders in the community. Thus, realizing that researchers are not dictators but having a shared learning and interpersonal experience. - Participate in group evaluations and informal discussions with others related to the research.
<p>Ability to ensure an outcome with a social benefit.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Research findings can benefit students, families, school and community. - Evaluating the research results, interviewing and meeting students, families, school and community.

The research methodology was performed as the process specified in class and using field research. Observation was used to evaluate students' research knowledge and skill. Ideal graduate characteristics were measured from student behaviors by way of instructor observation and participative evaluation within the student group and others related to the research.

Research Findings

The research finding in 2nd academic year 1997 and 1st semester academic year 1998 were as follows;

1. Student response to educational process

An educational process management on advanced research methodology needs several academic and development characteristics activities and appointment, the

students had to self-adapt to all activities, so their maturity could be the main factor to achieve the goal. However, individual differences, experience accumulation and the student habits affected the majority receiving a good range, however, some received an excellent response.

2. Ideal Graduate characteristics.

2.1 “Persons paying high attention to learning and searching” were satisfied to a moderate level, almost every one still had a way of assigned searching for class presentation only not profound and modernized, however there were some students presenting information researched from the internet.

2.2 “thinking and acting” were intermediate, however, the majority didn’t voice their opinions in the meeting even though they may have thought differently. Only some being leaders took action without group conflict. The behaviors mentioned are always found in Thai society.

2.3 “Ability to work individually or in a team” were satisfied, however, team work could be possible if the work were suitably arranged to each group member’s skills. The instructor made the special agreement that everyone in class had to work efficiently together (even if individuals had a dislike for another). Social-Matrix was taken for its evaluation. This made them adapt their behaviors to the condition, even if someone had a serious problem in a group, the behaviors returned to being good in both this subject and others,

2.4 “Having a researcher ethic” was satisfied, no bad points were found in the research. There were occasions when the students tried convincing the informants but all were always aware. In addition, most students showed great responsibility and paid attention to ensure a social benefit.

2.5 “Taking social benefit” was achieved to the goal, therefore; students, families, school and community would be satisfied with both the direct results and the impact such as the awareness and requirement of the informants need the researchers taking action or research in some schools communities or other areas as well.

Limitation and Application

1. There are many prepared conditions as follow;

1.1 Instructor and student must qualify with complete knowledge; community experiences, and paying attention to ensure social benefits.

1.2 Duration should be enough to undertake the activities. One semester is too short to achieve the objectives.

1.3 Sufficient budgeting

1.4 Good management

2. The mentioned process may be applied for education management to the graduate school, on account of there being less students for each class and some subjects having been previously covered and then adapted to the appropriate condition.

References

- Bodhiyanont, A. (1996). **Education and community development**. 2nd ed. Bangkok: 9119 Technic Printing.
- Chaisanit, D. & Lertsawangkit, S. (1994). **Natural resources and environment**. Bangkok: Prisit Karnpim Publisher.
- Chaiteeranuwatsiri, M. (1996). **Behavioral science research**. Bangkok: Faculty of Social Sciences and Humanities. Mahidol University.
- Daoweerakul, S. (1984). **Factors affecting people participation to village development project : A case study for the 1st prize winner in provincial level in 1984**. Social Welfare Master Thesis. Faculty of Social Welfare, Thammasart University. Department of Community Development. (1986). **Factors affecting participation of women organization members on rural development**. Bangkok: Division of Research and Evaluation. (Mimeographed)
- Kanhasuwan, L. (1997). **Concepts of environmental education based on traditional Thai customs**. Seminar Document on Environmental Education Learning Management. February, 7, 1997. Bangkok: Faculty of Industrial Education Science.
- Onkonksung, C. (1996). **Educational psychology**. Bangkok: Department of educational Guidance and Psychology. Bang Khan: Srinakarinhwiroth.
- Prasithirat, O. (1984). **Fundamental education technology**. Bangkok: Pak-Kert Woman Social Welfare Center Publisher.
- Proboon, S. and Pornsima, O. (July–October 1997). Participative learning. **Educational Science Magazine Chulalongkorn University**, 26, 1.
- Ramasutr, P. (1997). **Participatory action research**. Bangkok : T.A Living Co.,Ltd.
- Ratana, P. (1993). **Participation on environmental development task of community development department: A case study in Ubolrachathani province**. Thesis of Educational Master Sciences, Environmental Education, Mahidol University.
- Ratanaubul, A. (1997). **Training process for non-formal education**. Bangkok: Prachachon Co. Ltd.

- Tonsiri, V. (1996). **Thai education in the future: Concepts and analysis**. Bangkok: Chulalongkorn University Publisher.
- UNESCO. (1976). **Regional workshop on environmental education in Asia and Oceania**. Bangkok, 22–29 September.
- UNESCO. (1976). **Environmental education needs and priorities: A preliminary survey of the Asian region.**, Paris.
- Weerawatananont, W. (1997). **Environmental crisis the head-end way of development**. 2nd ed. Bangkok: Song Siam Company Limited.
- Weerawatananont, (1995). **Environment and development**. 2nd ed. Bangkok: Song Siam Company Limited.
- Weerawatananont, W. & Sipanphong, B. (1996). **Environmental education: An education for sustainable development**. Bangkok: Song Siam Company Limited.
- Wuthikamraksa, C. (1983). **Economic and social factors affecting people participation in rural work building project: A case study for the first priz getting project in Kungpayom, Banpong District, Rachaburi Province**. Thesis of Social Welfare Master Sciences, Thammasart University.

